

HISTORISK TIDSKRIFT

FÖR

SKÅNELAND

UTGIFVEN AF

LAURITZ WEIBULL.

BAND 2.

HÄFTE 6.

LUND

BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

1906.

På C. W. K. GLEERUPS i Lund förlag:

Lunds universitets historia 1668—1868 af *Martin Weibull* och *Elof Tegnér*. 2 delar. Pris 15 kr.; nedsatt pris 7 kr. 50 öre.

Lunds universitet 1872—1897 af *Elof Tegnér*. Pris 10 kr.; nedsatt pris 5 kr.

Ur Skånska prästhusens häfder af *S. Cavallin*. Pris 1.50; nedsatt pris 75 öre.

Carl v. Linnés skånska resa. Utg. af *Martin Weibull*. Pris 3 kr. 50 öre; nedsatt pris 1 kr. 75 öre.

Skånes konsthistoria för medeltiden af *C. G. Brunius*. Pris 6 kr.

Nordens äldsta metropolitankyrka eller historik och arkitektonisk beskrifning om Lunds domkyrka af *C. G. Brunius*. Med 6 pl. Pris 6 kr.

Ljunggren, *Gustaf*, Svenska vitterhetens häfder efter *Gustaf III:s* död. Med porträtter i koppar- och stålstick af *Kellgren*, *Leopold*, *Thorild*, *Oxenstierna*, *Rosenstein*, *Franzén*, *Lenngren*, *Adlerbeth*, *Valerius*, *Wallin*, *Choræus*, *Atterbom*, *Palmblad*, *Hammarköld*, *Cederborgh*, *Tegnér*, *Geijer*, *Ling*. Vid köp af alla 5 delarna lämnas de till 15 kr. i st. för 34 kr.

Ärkebiskop Birgers gudstjenststiftelse i kryptkyrkan i Lund.

Ärkebiskop Birger Gunnensen, till hvilkens namn den sista medeltida gudstjenststiftelsen i Skåne är knuten, var till börden en fattig klockareson från Lindbergs socken i Nordhalland. Sin första utbildning fick han vid skolorna i Varberg och Roskilde; han tillbringade därefter fem år vid domskolan i Skara och inskrefs 1463 vid det kort förut stiftade universitetet i Greifswald, där han efter någon tid förvärfvade magistergrad. När han åter hemkommit blef han anställd såsom ledare af domskolan i Lund och vann några år senare inträde i det kungliga kansliet i Köbenhavn.

Med Birgers inträde i kansliet var hans lycka gjord. Han kallades 1477 att intaga platsen såsom kansler hos drottning Dorotea, Christiern I:s gemål. Slag i slag blef han kanik i Lund, ärkedjekne i Roskilde, och då drottningen så ofta som möjligt ville höra honom från predikstolen, äfven sockenprest i hennes residensstad Kallundborg. Efter Doroteas död 1495 mottog han kanslersemetet hos konung Hans' gemål Kristine af Sachsen, och när 1497 ärkebiskop Jens Brostrup aflidit, besteg han ärkestolen i Lund. Birger hade därmed nått fram till sin fädernebygds högsta värdighet och med ärkebiskopskräcklan också mottagit primatkorset öfver Norden; i rikets råd tog klockaresonen platsen närmast konungen.

Birger Gunnensen grep såsom ärkebiskop i allmänhet endast föga in i sin tids politiska lif — en af de få gånger

det på ett mera framträdande sätt skedde var då han mot Sten Sture och hans anhängare slungade bannstrålen 1517. Så mycket mera egnade han sig åt sitt vidsträckta stift och sin kyrka. »Det bør oss at giøre S. Lauritz' Dug noget bredere», var ett ord som ofta hördes från hans läppar — han ville därmed hafva sagdt, hur nödvändigt det var, att platserna i hans borgstuga gjordes många. Och det kunde förvisso också väl behövas i en tid, då den furstliga och adliga roflystnaden allt girigare grep efter kyrkogodset. Det lyckades Birger att tillbakavisa de anspråk, som från dessa håll restes; han återförvärfvade äfven hvad hans företrädare på ärkestolen bortslösat till sina nepoter och gunstlingar. Men när den mäktige kyrkofursten, värnande S:t Laurentii rätt, syntes till häst, omgifven af landsknektar i hundratal eller bytande hårda ord med männen ur Krummedigernas och Laxmandernas släkt, gaf han sig näppeligen sådan han till sitt innersta väsen var. I grunden var Birger en from klerk, som trufdes bäst bland folianterna i sin bokkammare, en hängifven älskare af kyrklig litteratur och konst. Han ordnade administrationen i sitt stift och sörjde för folkupplysning och kyrkotukt. I praktfulla tryck lät han i Paris utgifva sin domkyrkas böcker; genom hans försorg mottog Christiern Pedersen, kaniken vid hans kapitel, den unika handskrift, som åt efterverlden bevarat Saxos historia. Omkring 1505 begynte ärkebiskopen en ombyggnad af domkyrkan i Lund; vid hans död 1519 stod den färdig.

Det har sagts om ärkebiskop Birger, att för honom voro hans stift och hans kyrka allt. »För S:t Lauritz lefde han, oegennyttig för sig sjelf, egennyttig för honom». Hans historia ligger i dessa ord ¹⁾.

¹⁾ Se om Birger bl. a.: *Magnus Matthiæ*, *Episcoporum ecclesie Lundensis series*, 209—225; *Erich Pontoppidan*, *Annales ecclesie Danicæ diplomatici*, II, 394—400; *Johan Corylander*, *Lunds domkyrka*, 73—86; *Gustaf Sommelius*, *Skånska clereciets historia*, III, 84—104; *C. F. Allen*, *De tre nordiske Rigers Historie*, II, 388—394, III, 2, 63—67; *Anders Bendz*, *Det skånska ärkestiftet under katolicismens sista tid i Samlingar*, utg. för de Skånska landskapens historiska förening, 1875, 159—177; *Martin Weibull*, *Lunds och Lundagårds minnen*, 17—19.

Ärkebiskop Birger. Från sarkofagen i kryptkyrkan i Lund.

Genom den stora gudstjenststiftelse, om hvilken här skall berättas, gjorde han till slut också S:t Lauritz till sin hufvudarfvinge.

*

*

*

Den handling, som innehåller bestämmelserna om ärkebiskop Birgers gudstjenststiftelse — Sanctuarium Birgerianum — är i original bevarad i tvenne praktfullt utstyrda pergamentshandskrifter i folio, båda egenhändigt undertecknade af ärkebiskopen och försedda med den påflige legaten Johannes Angelo Arcimboldis stadfästelse ¹⁾. Handlingen är den i sitt slag vidlyftigaste, som bevarats från Nordens medeltid: den upptager i det tryck, i hvilket den sedan 1780 föreligger, icke mindre än 89 sidor i kvart ²⁾. Innehållet rör sig förnämli-gast om den ordning ärkebiskopen föreskrifver för sin gudstjenst, om de stora godskomplex, som anslås till upprätthållande af denna, om deras förvaltning och fördelningen af inkomsterna. Men därjemte innehåller handlingen en följd af direkta upplysningar till tidens historia, i första hand ärkebiskopens egen och Lunds domkyrkas. Språket, å hvilket stiftelsehandlingen affattats, är till sin hufvudsakligaste del danska — latinet användes nästan endast i de stycken, som äro afsedda att uppläsas eller sjungas vid gudstjensten.

Det datum Sanctuarium Birgerianum bär är den 14 december — in crastino beate Lucie virginis et martyris — 1518; Arcimboldis stadfästelse är af den 1 april följande år. Man har hittills alltid antagit, att det förstnämnda af dessa data anger tiden icke blott för de båda pergamentshandskrifternas, utan också för sjelfva stiftelsens tillkomst. Men redan en flyktig genomläsning visar, att årtalet 1518 icke gäller stiftelsen i dess helhet. Påfven Julius II omtalas gång på gång såsom lefvande och invecklad i kamp med Ludvig XII af Frankrike, men den 21 februari året 1513 är denne påfves dödsdag. Om denna kamp, heter det vidare, berätta

¹⁾ Den ena af dessa handskrifter, den s. k. major fundatio, förvaras i Universitetsbiblioteket i Köbenhavn (Arnemagn. Sml. nr 292 fol.), den andra, som i hufvudsak öfverensstämmer med den förra, men ställvis något förkortats, i Rigsarkivet (Danske geistl. Sager. App. nr 6), dit den kommit från Det store kongel. Bibliotek (Gl. Kongl. Sml. 846 fol.).

²⁾ S. B. är tryckt af *P. F. Suhm* i Samlinger til den danske Historie, I: 3, 1—89. Handskriften i Universitetsbiblioteket är därvid begagnad, den i Rigsarkivet (efter en afskrift) blott å s. 2—3 samt 73.

hans helighets skrivelser hit uti rikena »nu nyligen komna och lydandes, att den heliga kyrkan skall bedja för honom», men annorstädes ifrån är det bekant, att dessa skrivelser utgått från Rom vid midten af 1511 ¹⁾. Konung Hans, som afled dagen före Julius II, omtalas i likhet med denne såsom lefvande ²⁾, och Jakob Ulfsson, som i början af 1515 resignerade, intager ännu ärkestolen i Uppsala ³⁾.

Ett steg närmare för bestämmande af tiden för denna stiftelses tillkomst föra de underrättelser, som däri influtit rörande konung Hans' krig med Sverige och de vendiska städerna. Det framgår tydligt, att detta då stiftelsen skedde ännu pågick; det talas om den »blodsutgjutelse, tvedräkt och ovilja och ofred mellan rikena Danmark, Sverige och Norge och de tyska städerna, som nu länge dessvärr varit hafver och ännu är, och fara värdt att värre blifver». Fejden är »nu för ögon» ⁴⁾. Tydligtvis äro ord sådana som dessa nedskrifna före den 23 april 1512, då freden mellan de krigförande afslöts i Malmö. Men Birgers stiftelseurkund visar också en tidpunkt, efter hvilken den ursprungligen måste hafva tillkommit. Det omtalas däri, att arfvingarne efter väpnaren Niels Olsen af Hardeberga med bref och insegle medgifvit, att gudstjensten i strid mot bestämmelserna i ett gåfvobref af denne må för framtiden hållas i krafts kyrka i Lund. Detta bref är i afskrift ännu bevaradt i den vidlyftiga kopiebok, som vid kapitlet i Lund upplades öfver åtkomstbrefven till de i Sanctuarium Birgerianum nämnda godsens, och visar sig bära datum den 15 april 1512 ⁵⁾. Efter allt att dömma, måste sålunda Birgers stiftelse härröra från tiden mellan den 15 och 23 april detta år ⁶⁾.

¹⁾ S. B. 4, 6, 7, 12, 21, 85—87. Jmfr C. F. Allen, *De tre nordiske Rigers Historie*, I, 613.

²⁾ S. B. 12, 28, 29, 32, 35.

³⁾ S. B. 10, 11.

⁴⁾ S. B. 12—15.

⁵⁾ S. B. 29. Jmfr Registrum Sanctuarii Birgeriani, fol. 61. Handskrift å papper i Universitetsbiblioteket i Köbenhavn (Arnemagn. Sml. nr 293 fol.).

⁶⁾ Det kan synas i strid med denna uppfattning, att bland de bref, till hvilka stiftelseurkunden i de delar, hvarom här är fråga, hänvisar, också fin-

Dock icke i sin helhet. Den nuvarande dateringen är nemligen icke den enda förändring, som stiftelsehandlingen undergått 1518: mot dess slut finnes inskjuten en interpolation, och till sjelfva slutet fogadt ett tillägg, hvilka vid en jemförelse med dateringen i de bref, å hvilka de stödjä sig, visa sig vara af yngre datum. Omedelbart efter den förbannelse, hvilken inryckts mot slutet af den ursprungliga stiftelsehandlingen vidtager interpolationen, genom hvilken ärkebiskop Birger tillägger sin gudstjenst ett flertal nya jordagods. De i kopieboken införda brefven å dessa härröra från 1515 och 1517¹⁾. I tillägget i slutet förklarar ärkebiskopen, att han omsorgsfullt granskat och med ökad erfarenhet öfversett sin stiftelseurkund, och att han funnit sig föranlåten att upphäfvä vissa i densamma influtna bestämmelser. I sammanhang därmed omtalas äfven några af de gårdar, hvilka i interpolationen tillagts den af ärkebiskopen stiftade gudstjensten²⁾.

Men då sålunda Sanctuarium Birgerianum till sin hufvudsakligaste del härrör från en helt annan tidpunkt än dateringen anger, hvilken har orsaken varit, att ärkebiskop Birger just våren 1512 lät fatta sin stiftelse i pennan? Fullt säkert torde spørsmålet icke kunna besvaras. Men ett bref från den utvalde konung Christiern II till konung Hans lem-nar likväl i denna punkt en tydlig fingervisning.

Detta bref är samma ryktbara dokument, som i Didrik

nes ett af senare datum än 1512^{28/4}, det bref af den^{28/7} s. å., enligt hvilket Karine Kristiernsdatter (van Hafn), Tage Henriksen (Hollungers) i Dybeck efterleverska, gifver till ärkebiskop Birgers gudstjenst i kraftskyrkan i Lund en gård i Malmö. S. B. 57 jmförd med Reg. S. B. fol. 54 v. Detta brefs datum torde emellertid intet bevisa gentemot hvad ofvan anförts, och det stycke i stiftelseurkunden, som stödjer sig därpå, är näppeligen heller att anse som en interpolation. Man har exempel på, att just vid denna tid köpebref utfärdats först någon månad efter det en person redan kommit i besittning af en egendom. Den^{10/4} 1503 tog sålunda, såsom af det följande framgår, ärkebiskop Birger Ågerups hufvudgård i besittning, men köpebrevet därå utfärdades först den^{25/7} s. å.

¹⁾ S. B. 83—85. Jmfr Reg. S. B. fol. 18, 64, 65, 49.

²⁾ S. B. 88—89.

Slaghæks historia, sådan den skrifvits af Allen och lagts under Paludan-Müllers kritik, spelar en så betydelsefull roll. Brevet är odateradt, men skrifvet våren 1512. Konung Christiern underrättar däri sin fader, att enligt hvad han förfarit ärkebiskop Birger vill hafva herr Asser, sin kansler, med det första till Rom, och att han »well lade hr Asser bescopsdommet paa, oc thet guld, som hans clercker haffuer vd-giffued, thet siess thet forskreffne hr Asser skall haffue till sin confirmas». Det är här tydligen fråga om ingenting mindre än ärkebiskopens resignation. Den omtalas väl endast som ett rykte, men att detta icke saknat all grund intygas nog samt af de förhandlingar konung Hans och hans son under åren 1512—1515 drefvo vid kurian — afsikten var att därmed trygga konungamaktens inflytande vid ärkestolens besättande med ny innehafvare ¹⁾).

Blott trenne af Lunds ärkebiskopar hade förut frivilligt nedlagt sin värdighet — Eskil, Andreas Sunesen och Peder Lykke. Birgers tanke att följa i deras fotspår skulle aldrig förverkligas. Men då han 1512, väl närmast i känslan af kroppslig eller andlig svaghet, har velat för alltid lemna sin ärkestol, hvad låg närmare till än att han också velat se den stiftelse betryggad, som i hans egen mening stod som bekröningen af hans lifsverk?

* * *

Den gudstjenststiftelse, hvilken ärkebiskop Birger 1512 upprättade, hade i många år sysselsatt hans tankar.

¹⁾ Allen, De tre nordiske Rigers Historie, II, 388—394; C. Paludan-Müller, Har Didrik Slaghæk været Sekretær hos Kong Christiern den anden alle rede i Aaret 1512? Historisk Tidsskrift IV, 4, 72—73. Om förhållandet mellan Birger och Christiern II under åren 1513 och 1514 se kapitlet: Adam van Düren i författarens Studier i Lunds domkyrkas historia.

Birger berättar i sin stiftelsehandling, att då han ännu var »klerk och accolitus» blef det honom »satt» i skriftermål att hvarje lördag läsa jungfru Marias tider, men att han, som han uttrycker sig, dessvärre icke fullkomligt hållit detta åliggande och icke heller, sedan han blifvit prest, prelat och ärkebiskop, dagligen såsom han bordt läst dessa tider. Det myckna han sålunda försummat i sin ungdom sökte han emellertid tidigt godtgöra. Redan såsom prest vid Maria-kyrkan i Kallundborg stiftade han där en dagligen sjungen gudstjenst till den heliga jungfruns ära. Sjelf gaf han gods därtill, och väpnaren Henning Olsen (Godov) i Sköringe på Falster sin gård Torup på Sjælland. Denna gudstjenst fortfor att ega bestånd ända till dess Birger efter Jens Brostrups död kallades att intaga ärkestolen i Lund ¹⁾.

De jungfru Marias tider, som Birger stiftat, då han ännu var sockenprest i Kallundborg, förflyttades med den nye ärkebiskopen till Lund. Redan 1499 talas det om, att han här dagligen sådan gudstjenst uppehåller, »gud allsmäktigste, hans välsignade moder jungfru Maria, S:t Laurentz och alla guds helgon till evigt lof och ära» ²⁾. Men den enkla gudstjensten i Kallundborg kunde i Birgers ögon icke i längden anstå en ärkebiskop af Lund eller en domkyrka sådan som hans. Och inom kort har han också fattat tanken att af de af honom stiftade jungfru Marias tider göra en gudstjenst, hvilken i fråga om liturgiens rikedom och kultens glans aldrig tidigare hade skådats i dessa trakter af verlden.

Det dröjde icke länge, förrän fromma menniskor lemnade sitt understöd åt denna tankes förverkligande. Väpnaren Henning Olsen gaf sitt samtycke till, att den gård han skänkt till Mariatjensten i Kallundborg istället skulle komma Mariatjensten i Lund tillgodo. Väpnaren Laurens Torstensen (Giedde) i Røgle gaf för »den goda vilja och kärlighet» han och hans närmaste rönt af ärkebiskopen, ärkesätet och kapitlet

¹⁾ S. B. 15. — Henning Olsens gåfvobref af d. 5/11 1499 i Reg. S. B. 21 v.

²⁾ I föreg. not cit. bref.

till den förstnämde och hans efterträdare sin del och rättighet i en gård vid Södergatan i Malmö, presten Niels Jensen en gård i Brandstads socken, presterna Anders Pedersen och hans broder Kjell två gårdar i S:t Andreas' församling i Lund¹⁾. Dorotea, en dotter af myntmästaren Henrik Dringelberg i Malmö, skänkte en gård i Hindby, och Karine Christiernsdatter van Hafn, enka efter Tage Henriksen (Hollunger) till Dybeck, en gård i Malmö²⁾. Men i första hand var det trenne personer, som lemnade medlen till gudstjensten, väpnaren Niels Olsen i Hardeberga, konung Hans och ärkebiskopen sjelf.

Väpnaren Niels Olsen af släkten Baad af Halland med oxhufvud i vapnet, samma vapen, hvilket Abraham Brodersen förde, hade 1492 genom köp kommit i besittning af de vidsträckta possessioner i Skåne och Halland, hvilka innehades af Adelitze Pedersdatter (Rani), en fränka till hans husfru Bodil Pedersdatter³⁾. Han hade i ärkebiskop Jens Brostrups tid varit knuten till ärkesätet såsom official på Lundagård och för gjord försträckning af honom och kapitlet mottagit Skillinge län såsom pant. Sina välgerningar mot kyrkan begynte han 1498 med att åt ärkesätet återställa detta län mot vilkor att han under sin lifstid finge behålla detsamma⁴⁾. Året efter den 24 juni utfärdade han ett gåfvobref till domkyrkan, enligt hvilket han till denna öfverlemnade större delen af de gods han 1492 förvärfvat — jämte sin hufvudgård nio gårdar i Hardeberga by, en i Norrtorp, två i Rögle, sex i Tygelsjö, två i Norra Möinge samt en i

¹⁾ Bref af 1499 ⁶/₁₁, 1506 ¹⁸/₄, 1508 ²/₉ (orig. på perg. Sv. Riksark.), 1510 ⁶/₅, införda i Reg. S. B. fol. 21 v. och 23, 62, 55 v., 29. Gården Torup utbyttes 1503 ²⁵/₇. (Reg. S. B. fol. 23 v.) mot en gård i Råga Hörstad och en i Örstorps, båda i Asmundtorps socken, och gården i Brandstads socken 1508 ²/₉ mot en i Öja i Herrestads härad.

²⁾ Bref af 1511 ¹⁰/₁₁ och 1512 ⁹/₈, införda i Reg. S. B. fol. 50 och 54 v.

³⁾ Bref af 1492 ²⁸/₂, 1494 ¹/₉ och 1498 ⁴/₉, införda i Reg. S. B. fol. 14 v., 62 v. och 63. Jmfr *Thiset*, Stamtavler over danske Adelslægter: Baad, Daa.

⁴⁾ Orig. på perg. af 1498 ²⁹/₉. Sv. Riksark. Infördt i Reg. S. B. fol. 54.

Assartorp i Asmundtorps socken. För den årliga afkastningen af dessa gårdar, hvilka borde stå under ärkebiskopens värjo, skulle till evig tid i Lunds domkyrka hållas en dagligen sjungen messa till jungfru Marias ära, alla Vår frus dagliga tider och dessutom hvarje år ett årsmot i högkoret. I sitt testamente af 1506 bekräftade Niels Olsen sin förbindelse att återställa Skillinge län till ärkestolen och ökade sina gåfvor till Mariatjensten med 200 mark och tvenne gårdar i Kvidinge socken ¹⁾).

Den gåfva, som konung Hans af »besynnerlig åtrå begär och kärlek till vår Lunds domkyrka, där att stifta en gudstjenst», öfverlemnade till Birger och kapitlet, utgjorde 800 lybska mark i reda penningar. Brevet å dessa är utfärdadt den 17 april 1502 ²⁾), och det talas däri om att penningarne gifvits till hållande af en evig messa, Gud, jungfru Maria och S:t Laurentius till lof, heder och ära, konungen, drottningen, deras barn och riket till »en bestandigheth», deras och deras föräldrars själar till ro, lisa och salighet. Messan skall hållas hvarje lördag i domkyrkan, och särskildt skall det bedjas för konungen, att han må väl afsluta ett tilltänkt tåg till Sverige och befria drottningen ur den fångenskap, i hvilken hon där råkat. Det säges uttryckligen, att den donerade summan skall förvandlas i jordagods. Och redan i januari året efter erbjöd sig konungen att sjelf lemna detta ³⁾).

Det gods konungen erbjöd hade förut tillhört rikshofmästaren Pofvel Laxmand. Denne hade i sin tid varit en af ärkebiskopens och S:t Laurentii kyrkas argaste fiender, och i oktober 1501 hade Birger till det i Köbenhavn samlade riksrådet öfverlemnadt en i de skarpaste ordalag hållen anklagelseskrift mot honom och den lika hänsynslöse Niels

¹⁾ Bref af 1499 ^{24/6}, 1500 ^{17/10}, 1501 ^{10/2} (orig. på perg. Sv. Riksark.), 1506 ^{13/3}, införda i Reg. S. B. fol. 6, 9 v., 8 v., 12 v. Jmfr *Magnus Matthie*, *Episcoporum ecclesie Lundensis series*, 216.

²⁾ Tryckt i *Danske Magazin*, I, 103—104.

³⁾ Orig. på papper af 1503 ^{13/1}. Sv. Riksark.

Hack till Heckeberga ¹⁾). Någon verkan fick denna anklagelse-skrift väl icke, men redan några månader senare föll den mäktige rikshofmästaren ett offer för det hat han väckt: då han en dag på högsommaren 1502 återvände från slottet i Köbenhavn blef han på sjelfva Højbro mördad. När någon tid därefter riksrådet sammanträdde, dömde det, med ärkebiskop Birger i spetsen, den döde skyldig till förrådiska stämp-lingar med det svenska rådet och tillerkände konungen i er-sättning för de förluster Pofvel Laxmand genom sitt brott vållat honom all hans egendom. Den del af denna, som konung Hans nu i januari 1503 förklarade sig redo att i utbyte mot de 800 marken öfverlemna till Mariatjensten, var en af den forne rikshofmästarens hufvudgårdar, det i Fjälie socken strax vester om Lund belägna Ågerup (Laxmands Åkarp). Med kapitlets medgifvande återställde Birger de gifna pennin-garne till konungen, och tog den 19 april 1503 Ågerup med dess inventariär i besittning ²⁾).

Men Ågerup var af det rika bytet icke den enda gård, som öfvergick till den mördade rikshofmästarens forne fi-ende: en hufvudpart af de gods, ärkebiskopen sjelf kom att skänka till Mariatjensten i sin domkyrka, hade äfven till-hört Pofvel Laxmand.

Den 25 juli 1503 utfärdade konung Hans till Birger Gunnensen köpebrefvet å dessa gods ³⁾). Hvad ärkebiskopen

¹⁾ A. N. Hammar, Ett aktstycke till Poul Laxmands historia. I Sam-lingar utg. för de Skånska landskapens historiska förening af Martin Weibull, 1874, 1—8.

²⁾ Orig. på papper af 1503 ¹²/₄ och ¹⁹/₄. Sv. Riksark.

³⁾ Reg. S. B. fol. 1. Landstingsintyget om köpet är af 1509 ¹/₉ och in-fördt i Reg. S. B. fol. 3 v. Jmfr *Magnus Matthiæ*, *Episcoporum ecclesie Lun-densis series*, 214.

I köpebrefvet af 1503 talar konung Hans om »thenn store oc mercheliige skade, wdgiift oc forderff, szom her Pauell Laxmandt wor hoffmesther war j Danmarck oss tiilluet oc paa stemplett hagde j bebitning oc forstanding mett the szuenske tiill suodan wpreszning, krieg oc orlogh oc mett syne mangffol-delige forræderii han giordhe oc brugde modtt oss synn rette herre oc kon-ning, szom thenn dom oss aff for:ne wortt ælsk:e Danmarekes riiges raadtth ther pane giiffuenn ær ytthermere jndholder».

därigenom förvärfvade var utom Ågerups hufvudgård, som äfven upptages i brevet, icke mindre än aderton gårdar i dess närmaste omnejd, Harjagers mölla och tjugoen något fjärrare belägna gårdar i det vestra Skåne. Tre gårdar i Fjälje, Stäfvie och Flädie socknar, en i Öfra Glumslöf och två i Stehags församling var det enda ärkebiskopen undantog — allt det öfriga skänkte han till Mariatjensten ¹⁾. Köpesumman, däri inberäknad de 800 lybska mark, för hvilka Ågerup utlades, uppgick till 6150 danska mark. Men denna betydande köpesumma var icke tillräcklig för att häfva en misstanke som uppstått: blott och bart förhållandet, att ärkebiskopen kom i besittning af sin mördade fiendes gods, var nog för att redan i hans egen tid kasta skugga öfver honom. Han ansåg det också nödigt att i Sanctuarium Birgerianum införa riksrådsdomen öfver Pofvel Laxmand, icke, såsom man menat, som en ursäkt för en sjuk sak, utan som förklaring. Efterverlden, som saknat kunskap om de verkliga förhållandena, har emellertid instämt i de samtidas anklagelse. Men då Allen sagt, att domarne gjorde sig rika på den dömdes bekostnad, råkar tillvitelsen näppeligen Birger: köpesumman för Ågerup var ju skänkt, medan ännu Pofvel Laxmand stod på höjden af sin makt, och det öfriga godset var, såsom ärkebiskopen sjelf uttrycker det, förvärfvadt »för vårt eget guld, silfver och penningar, som vi hafva aflat och förtjent med vårt arbete och tjenst uti många år» i konung Christierns och drottning Doroteas, drottning Kristines och konung Hans' tjenst ²⁾.

Utgjorde de gårdar, som från Pofvel Laxmand öfvergingo i Birgers ego, hufvudparten af dem som ärkebiskopen skänkte till Mariatjensten, voro likväl de, hvilka senare tillkommo, långt ifrån obetydliga. De två gårdar Birger sedan 1490-talet egde i Kallundborg afstod han till sin stiftelse. Af väpnaren Peder Knudsen köpte han till denna Bölarps gård i Veinge socken, af väpnaren Isak Truedsen Rolstorp i Hass-

¹⁾ S. B. 30—32. Jmfr köpebrevet 1503 ^{26/7}.

²⁾ Allen, De tre nordiske Rigers Historie, I, 287; S. B. 29—30.

löf jemte en gård i Ingelstorp i Ströfvelstorps socken, af konung Hans Lönhässle i Össjö och af väpnaren Torbern Laurenzen i Sandby en gård i Ask i Göinge härad. Till dessa gårdar kommo under ärkebiskopens senare år ännu tio: sju i Sönnarslöf i Gärs härad och tre i Fleninge, Vankifva och Visseltofta ¹⁾).

De gårdar, som på detta sätt kommo att tillfalla Birgers gudstjenststiftelse i Lunds domkyrka, uppgingo sammanlagdt till icke mindre än 76 på landsbygden, 6 i stad. Att fastställa dessa egendomars storlek, skulle tarfva en särskild undersökning, hvilken emellertid tvifvelsutan låte sig utföras med ledning af de kyrkliga och civila myndigheternas jordeböcker. Det landgille gårdarne årligen afkastade i Birgers tid utgjorde, förvandladt i danskt mynt, omkring 350 mark. Till allra största delen belägna i de bördigaste trakterna af Skåne, representera dessa egendommar i våra dagar utomordentliga värden.

Ärkebiskop Birgers stiftelsehandling innehåller noggranna föreskrifter rörande dessa godsdonationer och deras förvaltning. De flesta ställas under de presters »forsvar», som skola leda gudstjensten, och det bestämmes, att de på godsens boende bönderna skola hafva endast dem att svara till »gästeri eller arbete eller af att sätta och i att sätta eller något sakfall att gifva». Fridköps- och fyrtyo marks böter, alla andliga saker, biskopstionden, skog och jakt liksom stenbrotten i Hardeberga förbehållas ärkebiskopen. Men alla äckor och arbetsskyldigheter, som bort tillkomma denne, aflysas, och hans gästeri inskränkes ända därhän, att blott på gårdarne i Sönnarslöf ärkebiskopen, då han sjelf reser, skall af hvarje bonde hafva foder under en natt till fyra hästar. Det till Vår frus tider, vigilier och messor köpta godset skall hållas försedt med god fast bondebyggnad och bönderna vid lag och

¹⁾ Bref af 1505 ²⁷/₃, 1505 ²⁶/₇ och 1506 ¹⁰/₄ (orig. på perg. Sv. Riksark.); 1507 ¹⁷/₈; 1507 ²⁵/₁; 1510 ²⁹/₉; 1515 ⁴/₄ och 1515 ⁵/₄; 1517 ¹⁷/₄, införda i Reg. S. B. fol. 32, 33, 35 v., 56 v., 36; 57; 60; 55; 18, 64; 49. Jmfr S. B. 50—51, 34—36, 83—84.

rätt, fria från all osedvanlig tunga. Fodermarsken på Lunda-gård skall alltid vara redo att för dessa bönder rida till häradsting och landsting och vaka öfver att dem icke sker orätt. »Och hvar han för svag är», heter det, »då skola vi och våra efterkommande sjelfva försvara dem»¹⁾.

Huru betydande än ärkebiskop Birgers godsdonationer voro, var det likväl hans tanke, att de under tidernas lopp skulle yttermera ökas, och han förordnar också, att det gods som tillkommer skall i närvaro af kantorn i Lund skiftas mellan de prester, som upprätthålla gudstjensterna. Det låg honom varmt om hjärtat, att dessa skulle hafva icke blott nog till »kläder och föda», utan också »skälig fyllest för deras omak». Den erfarenhet han under ett långt lif i presterlig tjenst vunnit var, som han uttrycker det: »ju mer där tillägges, ju hellre hålles tjensten»²⁾.

Men rikedomarne voro icke enbart nog: det fordrades också en plats i domkyrkan, där gudstjensten kunde komma till sin fulla rätt, och en ordning för densamma, som svarede till tidens och Birgers kraf.

* * *

Det var från början ärkebiskop Birgers afsikt att för sin gudstjenststiftelse uppföra ett särskildt kapell vid domkyrkan. På dess södra sida lågo redan tvenne, det ena uppfördt på 1330-talet af ärkebiskop Karl Eriksen, det andra omkring 1425 af Peder Lykke; nu skulle äfven den norra sidan få sin tillbyggnad utmed tornet i vester och med ingång från ett vapenhus, som skulle byggas utanför den norra sidans vestra ingång. Redan 1499 omtalas denna ärkebiskopens byggnadsplan, och från de närmast följande åren innehålla diplomerna ständiga meddelanden därom; ännu i vapnaren Niels Olsens testamente af den 13 februari 1506 läser man om »Vår frus kapell, som min herres nåde aktar att

¹⁾ S. B. 68—71, 88. Jmfr *E. Pontoppidan, Annales etc.*, II, 399.

²⁾ S. B. 68—69, 48—49.

bygga». Men någon tid därefter är planen uppgifven. Vid ett besök, som konung Hans gjorde i Lund, öfvertalade han ärkebiskopen att i stället förlägga jungfru Marias tider till domkyrkans krypta.

Alltsedan 1499, då Mariatjensten i Lunds domkyrka första gång omtalas, hade den hållits därstädes. Men kryptkyrkan var vid denna tid på förfall, om det också får anses ligga ej ringa öfverdrift i Mogens Madsens ord, att den »var nära sammansjunken». Den skall, såsom ärkebiskop Birger sjelf förklarar, vid tidpunkten för konung Hans' besök hafva stått »ideligen med vatten golfvet öfver, så att ingen gudstjenst kunde hållas där med bekvämlighet». Kryptan torrlades nu; en vattenledning anlades därnere och Birgers byggmästare Adam van Düren smyckade brunnskaret med en serie af bilder och inskriptioner, som rätt tolkade kasta ljus öfver den mäktige kyrkofursten i hans förhållande till konung Christiern II. Men den största omsorgen lades på utsmyckandet af koret i kryptan. Det afspärrades genom ett skrank från den öfriga kyrkan; katedralens klockare fick nycklarne och skulle på bestämda tider öppna och stänga dörrarne. Innanför uppställdes ett trettiotal korstolar. Altaret i utsprånget ombyggdes, och mellan detta och den graf, i hvilken doktor Johannes Martini från Sorö hvilade, under midthvalfvet i kapellet, utsåg ärkebiskopen sin egen grafplats. Öfver denna restes i sandsten en praktfull sarkofag, utförd af Adam van Düren. Den var färdig 1512. På dess lock hvilat Birger sjelf, iförd alla den ärkebiskopliga maktens insignier; bredvid ligga kräckla och primatkors. Framför hans fötter ser man ett lejon, sinnebildnen af den besegrade onda makten, i gafvelfältet under den slumrandes hufvud tre dödsfallar¹⁾.

»Vårt kapell» var det namn ärkebiskopen sjelf gaf åt koret i kryptkyrkan. Framför högaltaret här, vid sarkofagen under hvilken han hvilade, och i de återställda kryptkapellerna i norr och söder skulle hans gudstjenst firas

¹⁾ Se för ofvanstående kapitlet: Adam van Düren i författarens Studier i Lunds domkyrkas historia.

under utvecklande af all den kultens glans, hvaraf hans tid var mäktig.

* * *

Gud, jungfru Maria, S:t Laurentius och alla Guds helgon till lof, alla dem till salighet, som lemnat S:t Laurentii domkyrka och kraft sitt understöd, alla kristna själar i skärelden till ro och lisa i deras pina, är det som ärkebiskop Birger stiftar sin stora gudstjenst i kryptkyrkan i Lund. Han vill med denna gudstjenst blidka den högste och nedkalla hans misskund öfver alla och enhvar inom den romerska kyrkan, klerk som lekman, vän som fiende, sin påfve och sin konung lika väl som den meniga allmogen i de trakter, öfver hvilka hans kräckla och primatkors sträckas, de »som nu äre, varit hafva och härefter kommande varda» ¹⁾.

Redan Niels Olsen i Hardeberga hade i sitt gåfvobref af 1499 förordnat, att två prester skulle leda den gudstjenst han stiftade. Birger bestämmer nu med sitt kapitels samtycke, att dessa skola vara perpetui vicarii, residerande i Lund och njutande samma privilegier, som deras förutvarande embetsbröder i kyrkan. Den ene af dem skall fira gudstjensten, stående i kryptans södra kor, den andre i dess norra, och båda hafva till medhjelpare hvar sin stor djekne och sin versicularius. Djeknarne skola hafva samma friheter och privilegier som korales uppe i kanikkoret, och när de stått tre år i kraftskyrkans kor, skola de vara fria från korgång däruppe. Alla fyra stå närmast under uppsikt af rektorn vid domskolan, och skall han — heter det — »hafva dagelig kost på Lundagård både därföre och för guds skuld, att han dess yttermera diligentior vara skall in scolis att lära fattige peblingar och hålla dem alltid vid rätt skoleaga med ärlig tukt och lärdom som god skolemästare bör att göra». Presterna liksom djeknarne och versicularierna få sina bestämde gårdar anvisade, af hvilka de ega att njuta afkast-

¹⁾ S. B. 2—15, 85—88.

ningen, men endast de förstnämnda uppbära sjelfva landgillet, för de öfriga kantorn vid domkyrkan ¹⁾).

Till evig tid, dag för dag i året skola de två presterna hålla jungfru Marias tider och vigilier i kryptan. Så snart det ringts samman till kanikernas ottesång uppe i kyrkan, skall klockaren, som äfven får sin lott i jordagodset, låsa upp dörrarne till kraft och till kapellet och tända ljusen därnere. På ottesången i högkoret följer så ottesången i kryptan. Ave stella matutina ljuder i dagbräckningen, suffragier sjungas och på Ave Maria följa vigilier — »eller ock» heter det, »strax efter messan eller ock strax efter aftonsången, som dem bäst bekvämligast vara kan». Heligt och söckent skola dessa vigilier sjungas med nio lektier liksom uppe i högkoret och med tre kollekter. Men när kollekterna äro slut, skall det sjungas prim, ters, sext och non; därefter hållas messan med fem kollekter dagligen. Dessa kollekter äro liksom allt annat, som läses eller sjunges, noggrant angifna i stiftelseurkunden — två veckor i sträck hållas de olika, därefter begynnes igen på de samma, »och så sedan vecka efter vecka året igenom, och så sedan år efter år, det ena efter det andra till evig tid». Efter messan inträder ett uppehåll i Mariatjensten — kryptdörrarne stängas och ljusen släckas. Men när efter kanikernas aftonsång *Benedicamus* och *Deo gratias* sjungits uppe i högkoret, begynner med aftonsången ånyo tjensten i kryptan, och när aftonsången är sjungen nattsången. Det hela når sin afslutning med att vikarierna och djeknarne i procession vandra till ärkebiskopens graf. Här hållas så ånyo gudstjenst. Men när horistan stående framför sarkofagens östra sida, vid ärkebiskopens hufvud, läst sina böner och uttalat sitt »*requies sit defunctis*» — frid öfver de döde — går processionen vidare, stänkande vigvatten öfver kapellet och menigheten. Ljusen släckas ånyo och kryptan utrymmes för att först, då det nästa morgon ringts samman till kanikernas ottesång, ånyo mottaga de troende ²⁾).

¹⁾ S. B. 38—43, 57, 67, 81—82.

²⁾ S. B. 58—64, 16—20.

Men jemnsides med jungfru Marias tider skall också dagligen firas en andra gudstjenst i kryptkyrkan. Stiftelseurkunden nämner en särskild prest, som äfvenledes är förpliktigad residera i Lund, åt hvilken denna gudstjenst uppdrages och åt hvilken i sammanhang därmed ett flertal gårdar anvisas. Under jungfru Marias ottesång och tider skall han stå för högaltaret nere i kapellet läsande en evig själamessa. Hvarje dag, »när honom bäst bekvämast är», skall han därjemte läsa en vigilia för ärkebiskopens egen själ, hans företrädares och efterföljares, hans förfäders och hans välgörarens och för alla deras, som gifvit gods till Mariatjensten. Sida efter sida räknas namnen upp på dem, för hvilkas själafrid den fromme ärkebiskopen särskildt velat sörja. Stiftelseurkunden ger oss i denna del en inblick i Birgers eget förflutna — de många han mött under sin vexlande bana passera förbi, från de menniskor af ringa vilkor, hvilka herbergerade den fattige klockaresonen, då han gick i skola, eller ledde hans första stapplande steg på studievägen, till de store och störste på samhällets höjder, hans påfve Julius II och de medlemmar af huset Oldenburg, som han egnat sin tjenst. Ingen är glömd — icke ens »herr Pofvel Laxmand, riddare af Ågerup, Danmarks marsk»¹⁾.

Med jungfru Marias tider och den dagligen lästa själamessan och vigilien äro emellertid icke Birgers gudstjenststiftelser slut. Han tillförser sig äfven, att prelater-na och kanikerna, då de på sön- och högtidsdagar i procession vandra ned i kraft och hålla »statio» för högaltaret därefter, också »vilja låta processen sjunga öfver hans graf» en antifon och till evig tid i domkyrkans högkor fira vissa af honom bestämda kyrkofester. Men dessutom förordnar han, att »en kanik i Lunds kapitel och ingen annan skall hvar dag sjunga högmessan för högaltaret i högkoret i S:t Laurentii domkyrka» och bedja till Gud för ärkebiskopen, hans företrädare och efterföljare, och att till evig tid fyra årtider skola sjungas vid hans graf i kraft, de två tisdag och onsdag

¹⁾ S. B. 44—50, 67, 20—25.

efter dominica Letare, de två s:t Lucias dag och dagen där-
 efter. De båda första skall ärkebiskopen sjelf och hans efter-
 trädare leda, de båda sista kantorn i Lund. När årtiderna
 ega rum, skall talgljusen tändas på staken, som plägar att stå
 nere i kyrkan, då årtid hålles, »så att hvar prest vet att rätta
 sig därefter, som gammal ärlig sedvänja är». Det förutsättes,
 att prelaterna, kanikerna och domkyrkans öfriga presterskap
 talrikt infinna sig; i procession skola de vandra ned i krypt-
 tan från högkoret och hvar och en mottaga sin lott af de
 rika penningmedel kantorn vid tillfället har att utdela. Men
 äfven andra, ända ned till de fattiga skolgossarne och rin-
 garne uppe i kyrktornet, skola vid dessa årtider njuta godt
 af ärkebiskopens frikostighet; hvad som blifver öfver, sedan
 de föreskrifna utdelningarne verkställts, skall skiftas till de
 fattige och användas till inköp af böcker, messkärl och hel-
 gedomskar till altaret i Birgers kapell ¹⁾.

Menighet som presterskap, lek och lärd ville Birger
 vid dessa årtider liksom vid Mariatjensten se samlade kring
 sin graf i kryptan. Men icke blott gudstjenstens prakt där-
 nere, messan och sången, den stora processionen af prelater
 och kaniker, var det som skulle locka skarorna — en annan
 och större belöning var också förbehållen de fromma. Som
 ärkebiskop af Lund och den påfliga stolens legat lofvar Bir-
 ger alla och en hvar, som då Marias och hennes sons namn
 nämnas, i ödmjukhet böja knä och intill gudstjenstens slut
 deltaga i sången och bönen, fyrtio dagars aflat; samma nåd
 väntar också dem som frambära sina gåfvor till Maria-
 tjenstens, årtidernas, vigiliernas och själamessornas upprätt-
 hållande eller skänka sin skärf till kryptkyrkans underhåll
 och med råd och dåd gå så till handa, att gudstjensten till
 evig tid hålles vid makt.

»Och här utöfver», säger ärkebiskopen, »gifve Gud oss
 och dem alla, som sådana tider hjälpa och dem dageligen
 upphålla och sjunga i förnämnda kraft, det aflat han gaf
 sancte Marie Magdalene. Det är aflat och aflösning af skuld

¹⁾ S. B. 50—57, 73.

och pina. Det unne och gifve eder och oss Gud fader och son och den helige ande. Amen» ¹⁾).

*

*

*

För sin stiftelses bestånd sökte ärkebiskop Birger på det omsorgsfullaste sörja. Stiftelsehandlingen skulle hvarje år till evig tid, vinter och sommar, läsas vid synoderna i Lund, »på det att sådana jungfru Marias tider aldrig skola nederläggas, men alldeles vid makt hållas». Den dagliga tillsynen med gudstjensterna uppdrog han åt kantorn, som också skulle hafva jus patronatus att presentera ärkebiskopen lämpliga prestmän till de tre vikariaten; öfveruppsikten anförtrordes åt ärkebiskopen. Äfven denne erhåller sin betydande del i jordagodset, och det inskärpes hos honom under den heliga kyrkans dom och bann och under hot om evig fördömelse att tillse, så att intet af det donerade godset förskingras eller bortkommer. Skulle emellertid, det Gud förbjude, någon ärkebiskop icke vilja hålla foundationen vid makt, skall kapitlet i Lund ingripa: det har då att till sig annamma allt jordagodset och sedan sjelf låta hålla gudstjensten. Hvar och en, som bryter mot foundationen, skall drabbas af de eviga straffen; i detta som i det kommande lifvet skall han förföljas med fiendskap från Lunds domkyrkas fyra skyddshelgon, och han skall till sist med den onde brinna i det djupaste helvetet ²⁾).

När ärkebiskop Birger i december 1519 slöt sina ögon, har han utan tvifvel trott sin stiftelse för alltid tryggad. På våren samma år hade Johannes Angelo Arcimboldi fäst sitt sigill under urkunderna; sjelf hade ärkebiskopen i sitt testamente den 8 november bekräftat dem. Ingenting låg denna tids menniskor mera fjerran än tanken på en hvälfning i den herskande religiösa uppfattningen. De visste väl, att det förflutnas religioner varit människoverk och som så-

¹⁾ S. B. 76—79.

²⁾ S. B. 71—76, 79—83.

dana gått under, men den Gud och de helgon de sjelfva dyrkade menade de att till evig tid skulle tros och dyrkas. Till evig tid skulle Mariatjensten, vigilierna och årtiderna firas i kryptkyrkan i Lund såsom Birger förordnat och såsom de i hans tid firades.

Endast som en svagt förtonande återklang hade ljudet af den rörelse Luther uppkallat i Tyskland nått fram till Birgers ärkestol. Det behöfdes blott några få år, och den romerska kyrkans välde var för alltid slut i de trakter, hvilka lydt under hans kräckla.

Med reformationens genomförande 1536 var Birgers stora gudstjenststiftelse ur sagan, om också ännu någon tid en och annan messa hölls vid de sköflade altarne i kryptkyrkan. Men den verldsliga makt, som med reformationen triumferade öfver kyrkan, förfor i Skåne liksom i det öfriga Danmark med mild hand. Ingen röst höjdes för ett indragande till kronan af Birgers godsdonationer: de fingo fortfarande stanna i kapitlets ego, och de tillhörde detta ännu vid tiden för Skånes öfvergång till Sverige. Och när ett årtionde senare Lunds universitet grundlades, var det till ej oväsentlig del på just dessa gods som det skedde.

Först Karl XI bröt helt med det förflutna, då han i samband med det skånska kriget indrog kapitlets forna domäner. På de gods, hvilka den fromme Birger anslagit till sin gudstjenststiftelse och som sedan tjänat den nygrundade högskolan i Lund, ryckte nu de svenska militärkolonierna in, ej blott ett värn mot främmande inkräktare, utan också en tygel på landets egna innebyggare.

Lauritz Weibull.

Synodalia Lundensia.

1646—1663.

Stiftssynoder eller såsom de också kallades prostmöten och »landemoder» omnämnas tidigt i det medeltida Danmark. De synas alltifrån den tid de andlige fingo sin egen domsrätt hafva hållits i alla stift, men förekomma sporadiskt redan tidigare. Inom kort ingingo de såsom ett viktigt led i den katolska kyrkans organisation och synas särskildt mot medeltidens slut hafva vunnit i betydelse. Biskoparne meddelade å dem de församlade prästerna sina påminnelser; å dem utöfvades den högsta domsrätten i vissa andliga mål, särskildt sådana som rörde prästernas rättigheter, deras sedliga vandel och ämbetsutöfning. Årligen höllos sedan gammalt i hvarje stift tvenne sådana synoder; icke blott klerker utan äfven lekmän närvaro vid dem ¹⁾.

Hvad särskildt »landemoderne» i Lunds stift beträffar, stadgade ärkebiskop Hans Laxmand (1436—1443), att å dessa skulle tillstädeskomma prosten och minst två präster från hvarje härad, för hvilka de hemmavarande ålades att betala möteskostnaderna. Till gengäld hade de vid mötet närvarande att vid tre marks böter meddela det öfriga prästerskapet hvad å synoden förhandlats och beslutats. Dessa föreskrifter gällde ännu i ärkebiskop Birger Gunnersens (1497—1519) tid. Synoderna höllos i kryptkyrkan i Lund, den ena

¹⁾ *L. Heiveg*: De danske Domkapitler etc., 85—87, samt Den danske Kirkes Historie til Reformationen, II, 58—59, 277; Lunds ärkestifts urkundsbok, utg. af *L. Weibull*, III, 57—58.

om sommaren, den andra om vintern. Med kapitlets råd och samtycke afkunnade här ärkebiskopen, efter att hafva hört parterna, sina domslut ¹⁾).

När efter reformationens genomförande den danska kyrkan omorganiserades, underlät man väl att i Ordinanansen af 1539 införa några bestämmelser om synoders hållande, men de fortforo icke desto mindre att äga bestånd, om ock deras befogenheter väsentligt inskränktes. Årligen höllos sådana i Lunds, Sjællands och Fyens stift, mera oregelbundet i de jylländska. Om dem i Lunds stift och deras funktioner har man en skildring från slutet af 1500-talet, uppsatt af superintendenten Mogens Madsen, bekant för sina arbeten i Skånes historia. Han skrifver: »I Lunds domkyrkas kor hålles årligen vid midsommartiden stiftssynod med alla prostarne från Skåne, Halland, Bleking, Lister och ön Bornholm. Jemte dem infinna sig tvenne präster från hvarje prosteri. Synoden ledes af biskopen eller såsom han kallas superintendenten, hvilken i förening med prostarne afdömer förseelser af kyrkans män vare sig i lära eller lefverne. Sammankomsten inledes med bön; latinska tal hållas af därtill utsedde öfver hvarjehanda ämnen, hvilka äro ägnade att vägleda i lära och lif. Det hela avslutas med böner och fromma löften.» ²⁾).

Först 1618 utfärdades närmare bestämmelser om prostmötena. De skulle hållas i alla stift två gånger om året på bestämda dagar, för Lunds stift tisdagen näst efter Misericordias Domini och tisdagen i veckan näst före S:t Michaels dag. Stiftslänsmannen skulle presidera och medbe-

¹⁾ Statuta Provincialia Birgeri etc. Paris 1514. Jmfr *G. J. Thorkelin*: Samling af danske Kirkelove, 115. — Sanctuarium Birgerianum. Tryckt af *P. F. Suhm*: i Samlinger til den danske Historie, I: 3, 71. — Bref af ärkebiskop Birger 1500 ^{28/6} och 1508 ^{10/10} (afskrifter i biskopsarkivet i Lund) och 1504 ^{11/6} (original ibid. tryckt hos *L. B. Falkman*: Upplysningar om kronans . . . inkomster af andeligt gods i Skåne etc. II, 1—7, och *G. Thulin*: Samling af urkunder rör. patronatsrättigheterna i Skåne, 3—4.)

²⁾ *H. F. Rördam*: Historiske Kildeskrifter. 2 Række, II, 275. Jfr *Mogens Madsen*: *Τεσσαράδικα* orationum etc. företalet, ref. af Rördam i Hist. Kildeskr. 2 R. II, 103—104.

segla de afkunnade domarne. Bestämmelserna återfinnas i 1643 års recess ¹⁾. De mål som afdömdes angingo i första rummet förseelser af präster i deras ämbetsutöfning ochandel.

I hufvudsak oförändradt fortfor »landemodet» att i Lunds stift fungera under det svenska väldets första tid. Blott trädde i den danske stiftslänsmannens ställe den svenske generalguvernören. Tillika bestämdes snart nog, att »landemodet» skulle sammankomma endast en gång årligen, tisdagen efter dominica Trinitatis. Appellation öfver de å detsamma afkunnade domarne tilläts under hofrätten ²⁾.

Om de å de skånska stiftssynoderna under medeltiden afgifna s. k. »monita» och domar äger man endast ringa kännedom. Några spridda urkunder, utställda på dessa möten, är det enda, som därom upplyser. Från reformationstiden däremot finnas ej så få af de första superintendenternas monita. En stor del af dessa blefvo år 1594 codifierade af

¹⁾ V. A. Secher: Forordningar etc. 1558—1660. III, 533—534. V, 161—162.

²⁾ Malmö recess 1662 § 9. Tryckt af S. A. Stiernman i Riksdagars och mötens besluth II, 1414. Här nedan tryckta protokollet 1658. — Biskop Peder Winstrup skrifver till landshöfding P. Hammarsköld 1664 ^{18/4}: — — »der dette landh war kommen under Sweriges crone, och det förste denne höilofflig swenske regeringh war begynt, da efftersom det war prousterne besverligt at reijse to gange om aaret hiidh til landemode formedelst bekaastningh, foruden skatt och anden udgift, och twende proustemoder om aaret ere ufornöden, fordj der pleijer at indsteffnis faa sager, och offte aldeelis ingen sagh, da supplicerede de til general gowerneuren, at der ichun eengang maatte holdes om aaret proustemode, nemligh den neste tijsdag efter dominicam Trinitatis imellem waaren och hösten, paa hwilchen tijd det er baade prousterne och gott folch i landet, som haffwer sager at indsteffne, beleiligst at möde, hwilcket welbemede hans höigreffl. excell:tz paa Kongl. Maj:ts wegne bewilgede, saa at hid indtil under denne höiloffligh regeringh er aarligen holdet ichun eet proustemode paa bemelte tijd, hwilchet och aff de kongl. general commissarier udi Malmö seenest blef confirmeret» (Landsarkivet i Lund).

Mogens Madsen och spriddes sedan i afskrifter öfver stiftet ¹⁾. Men först med de här nedan meddelade synodalierna begynner en serie protokoll, innehållande ej blott de vid mötena gifna monita, utan äfven hvad som förhandlats och beslutats med anledning af instämnda mål, s. k. causæ.

Dessa protokoll från synoderna i Lund äro bevarade i en handskrift tillhörig kyrkoarkivet i Höja ²⁾. De sträcka sig öfver ej mindre än sjutton år af Peder Winstrups episkopat, tiden 1646—1663, dock med några luckor. För åren 1648, 1660 och 1661 finnas sålunda inga protokoll, för 1651, 1653—1655 och 1657 endast från det ena af de båda årliga mötena. Protokollen äro till största delen nedskrifna af prosten öfver Norra Åsbo och Bjäre härader, kyrkoherden i Ö. Ljungby och Källna Jakob Rasmusen Ljunge († 1669). Det är protokoll, förda under själfva synoderna och afsedda att tjäna som grundlag vid de redogörelser för »landemodernes» förhandlingar, hvilka hvarje prost var skyldig lämna prästerskapet på prästmötena i sitt härad. De äro ej heller alldeles utan bristfälligheter i formen. Till kännedomen om de allmänt kulturella och kyrkliga förhållandena i Lunds stift under Peder Winstrups tid, såväl som till de enskilda prästernas biografier lämna de emellertid rikhaltiga bidrag.

Carl Gustaf Weibull.

¹⁾ Statuta synodalia quotquot a reformata per Daniam religione et recepto Christi evangelio edita extant in dioecesi Lundensi sub episcopis Wormordo, Palladio, Tychicho et Albino in ordinem digesta et certis distincta capitibus per Magnum Mathiam S. L. Anno 1594. Tryckta af *H. F. Rördam* i Historiske Kildeskrifter 2 R. II, 291—354. Dessa statuter innehålla monita utfärdade vid synoderna 1544, 1551, 1553, 1555, 1561, 1562, 1567, 1568, 1573, 1577—1588. Vidare äro följande särskildt tryckta: 1546 af *H. F. Rördam* i Danske Kirkelove II, 13—15; 1548 af samme i Kirkehistoriske Samlinger 5 R. II, 468—484; 1554 (?) af samme i Danske Kirkelove I, 395—397.

²⁾ I en förteckning öfver Lunds domkapitels arkiv af 1696 upptages: »Ett gammalt Synodal Protocoll, från A:o 1646 till 75 in 4:to». Det är förkommet. Den i kapitelarkivet bevarade serien af synodalprotokoll börjar numera 1680.

Synodi Lundensis a:o 1646 14
 aprilis celebratæ acta et monita
 sunt sequentia.

Post concionem a vener. pastore dn. Johanne Winslovio, præposito Gotorum Scanicorum dignissimo, habitam ex dicto Nahum 1. etc. Orationem itidem vigilantissimi dn. episcopi de admiranda divina potentia et providentia nobis tempore belli et pacis restitutæ manifestata. ¹⁾

Causa unica est examinata.

H. Raszmsz i Löffuested, capelan, var citeret for 1. wrett hand haffde beviist imod encken paa steden s. h. Johan Bondeszöns efterleffuerske udj naadzens aar och med ecteskabs löffte 2. modtvillighed imod den gamle prest h. Aszmund etc. 3. opsetzighed och wlydighed imod sin herridz proust m. Andersz i Seude etc. Sententia 1. Hand bleff med encken forligt pro anno gratiæ 37 dlr in spec., kaastpenge 26 dlr mönt, offer 4 pund biug och 2 pund rug, 10 lam, 10 giesz och siden aarligen 3 pund biug och it pund rug, 10 lam, 10 giesz och 4 dlr. mönt aff aarlig offer. 2. Med sin obligation til h. Aszmund udgiffven loffuede lydighed. 3. Depreceret anteqvam hoesz prousten.

Monita.

1. Kongebreff om vngdommen etc.
2. Kongebreff om daabensz miszbrug.
3. Kongebreff om hielp til thuende prester, nemlig h. Jonas i Kiöbinge udi Giersz herred och h. Jacob i Wiebye i Villandz herred aff kirckerne efter formuffue.

¹⁾ Tryckt under titel: Belli Svecico-Danici ΘΑΥΜΑΣΙΑ seu opera mirabilia, proxima belli tempestate, ab admirabili Deo in Dania patrata, solenni gratiarum actione decantata, publicis laudibus celebrata et sine chartis recitata in synodo Lundensi verna 14 Aprilis Anno MDCXLVI a Petro Winstrupio. Hafniæ.

Synodalia.

1. Degnene skall staae neder i kircken och siunge psalmerne, och ingen anden end de sedvanlige etc.
2. Substituter maae icke annammis uden bispens consens.
3. Catechismus skall endelig forklaris af præsterne effter predicken.
4. De som lader sig spaae aff taterer skulle staae aabenbare skriff.
5. Morgen och afften ringende at holde ved liige.

Brandskatz hielp.

H. Nielsz i Jilösze. H. Morten i Dalbye. NB. H. Nielsz i Tranesz lecto affixus etc.

NB. Om kanicke godz, huor det findis och huor ledis beskaffed, at lade capitel vide.

Synodi Lundensis anno 1646
vigesimo secundo die septembris
celebratæ acta ac monita sunt
seqventia.

Post concionem a venerando pastore domino m. Sebastianone in Herrestad (Ϸ: Håslöf?) dignissimo habitam ex dicto Hamosi cap. 8: ecce dies venturi sunt, dictum domini Jehovæ, quibus immittam famem in hanc terram, non famem habendi panis, neque sitim aquarum, sed audiendi verba Jehovæ, et orationem vigilantissimi domini episcopi de fugitivis mercenariis et de pastoribus domi manentibus tempore belli, an fuga concessa sit pastoribus tempore persecutionis minime teste Christo Joh. 10: mercenarius videns lupum venientem relinquit oves et fugit; non autem intelligitur fuga, qua icti sibi consulunt quorum persona seorsim tempore persecutionis impetitur, talis enim fuga concessa est, ne tentetur Dominus idque exemplo Eliæ 1 Reg. 19 cap., Christi Math. 15, Pauli Act. 9, imo a Christo discipulis præcepta est Math. 10. Fuga autem hic prohibita et ecclesiæ Christi noxia fit 1. corpore, quando in communi periculo deseruntur oves, quod nihil aliud est quam faucibus luporum eas sponte obijcere, deinde ore, quando hæreses vel vitia non taxantur etiam notaria: qui hoc faciunt mercenarij

sunt, imo canes muti sunt ut nominant apud Esaïam, de quibus Augustinus: fugisti quia tacuisti; tacuisti quia timuisti etc.¹⁾.

Nullæ causæ hac vice sunt examinatæ etc.

Monita.

1. Kongebreff om sacramentens vddelelse etc.
2. Deth andeth om keppene, der skald gaas om med vdj kircken at opvek[ke] de soffuendes vnder predicken, j huilket oc indeholdes om de böger, vdj huilke skald teignes de der födis, döbis oc döer.
3. Kongebreff om hielp aff kirckerne saa vell ocsaa aff presterne til presten j Væ, huis prestegaar er aff fienderne affbrendt.
4. Kongebreff om daaben, at mand paa landsbyen icke holder deris börn lenger der fra end 8 dage.
Bleff jntimeret aff bispen om hielp aff almuen saa vel som aff presterne til h. Hans j Knestrup.

Synodale.

Mand skald endelig siunge fulkommen messa oc forkorthe det igien vdj predicken.

Synodi Lundensis anno 1647
die 4 maij celebratæ acta et
monita sunt sequentia.

Post concionem a venerando pastore domino Magno Erici, præposito nomarchiæ tam Listerianæ quam Bregnianæ in Blectiongia dignissimo, habitam ex cap. 2 et 3 Apocal: si quis vicerit et observaverit ad finem usque opera mea, dabo ej potestatem in gentes et reget eas virga ferrea, et tanquam vasa fictilia conterentur, sicut et ego accepi a patre meo et dabo ej stellam matutinam; qui vicerit, amicietur vestimentis albis, neque unquam delebo nomen ejus ex libro vitæ, sed agnoscam nomen ejus in conspectu patris mej et in conspectu angelorum ejus. Qui vicerit, faciam, ut is sit columna in templo Dej mej, nec foras egredietur amplius, et inscribam ej nomen

¹⁾ Tryckt under titel: Oratio synodica de quæstione, an sacerdotibus seu verbi divini ministris, tempore belli, obsidionis et persecutionis fugere liceat? habita in solenni præpositorum et pastorum Scanicorum conventu Lundensi, 22 Septembris, anno 1646 a Petro Winstrupio. Hafniæ 1647.

Dej mej, et nomen civitatis Dej mej, id est novæ Hierusalem, quæ descendit e cælo a Deo meo, et nomen meum novum. Qui vicerit, tribuam ej, ut sedeat mecum in throno meo, ut et ego vici et sedeo cum patre meo in throno ejus. Orationem itidem vigilantis, domini episcopi de stipendiis pastorum. Quæstio: quid debeant auditores pastoribus suis, nempe non saltim decimas etiam præmisias, amorem, honorem et obedientiam?

Trende sager.

1. H. Christoffer j Ösiö steffneth aff voris gunstige h. slotzherreds fuldmectig vellact Lauritz Jensön atskillige poster etc.

2. H. Jens Gris capelan j Rönneby steffneth aff en stadere.

3. Mester Peder Struck steffneth aff h. Tage Todt.

1 kongebreff om hielp aff kirckerne til en klokke till Emmeløffs kircke om 3 aar etc.

Synodi Lundensis anno 1647
vigesimo primo septembris celebratæ acta ac monita sunt sequentia.

Post concionem a venerando pastore domino Jacobo Joannis, præposito nomarchiæ tam Herrestadianæ quam Lunitianæ dignissimo, habitam ex dicto apostoli Petri prioris 5 cap: pascite, quantum in vobis est, gregem Christi curam illius agentes, non coacti, non turpiter affectantes lucrum, sed propenso animo neque ceu dominium exercentes aduersus electos, sed sic, ut sitis exemplaria gregis. Et cum aperuerit ille pastorum princeps, reportabitur immarcessibilem gloriæ coronam. Orationem itidem vigilantissimi d:ni episcopi de encomio principis et de calamitate totius generis humani scilicet ingressus hominis flebilis, progressus debilis, egressus horribilis etc. ¹⁾.

Jnger sager denne gang. Laus Deo.

Kongebreff om studenters forseelse med lejersmaall.

¹⁾ Lessus synodicus presbyterii Scanici, seu oratio parentalis, beatis manibus et gloriosæ memoriæ serenissimi et celsissimi principis, dn. Christiani, electi Daniæ, Norvegiæ . . . devote dicata, et 21 septembr. anno 1647 in synodo Lundensi autumnali, frequentissimo tam præpositorum et pastorum quam hospitum conventu solenniter et memoriter recitata a Petro Winstrupio. Hafniæ.

Admonitiones.

1. Jngen prest paa sin egen hand maa holde nogen student hos sig oc hannem bruge ligesom en capellan vden deth skeer med bispens videnskab oc samtycke.

2. Jngen prest maa lade andre ordinere prester betiene deris kald, som er kommen anden sted fra, efftersom der med skeer stor misbrug, oc naar de ellers ingen anden sted kand faa plads, saa skald de annammes j Skaane.

3. Jngen maa anamme nogen j sit sogn oc beuiise dem nogen prestelig tjeneste, förend de haffue zedell oc beuiis fra den forrige sogneprest, vdj huis sogn de haffue verreth.

4. Lang mindre maa nogen samtyckis til obenbare skrifftemaal med mindre at deth skeer med den sogneprestis beuilning, huor forseelsen er sked.

5. Presterne skald paamindes, at naar de v[d]deele sacramentet, at de da siiger, naar de giffuer brödeth: det er Christi legeme, oc naar de tilbiuder kalken: deth er Christi blod.

6. Bispnen paa menig capitels vegne vaar begierendes, at presterne vilde giffue tilkende, huis capitels gods der vaar j deris sogner, oc huis tienere de vaare; oc dersom der vaar nogen, som sagde sig icke at viide sin hosbonde, deth maathe oc tilkiende giffuis.

7. Om nogen prest forsömmer proustemöde, giffue straff förste gang — 1 del r., anden gang — 2 rigs del., 3 gang — 3 rigs., fierde gang steffnes til landemode, oc da straffuis som den der hans natz foror[d]ninger haffuer modvillig offvertredt.

Fattige prester at intimere for:

1. H. Asmund j Löffuested.	
2. H. Peder j Heding.	NB. At tale om
3. H. Niels j Broge.	bispens honorario etc.

Synodi Lundensis anno 1649
die 10 aprilis celebratæ acta et
monita sunt sequentia.

Post orationem vigilantiss. domini episcopi de inauguratione sereniss. regis nostri Frederici tertij etc.

Causæ duæ sunt examinatæ.

1 causa. H. Jens j Skrefflinge steffnedt aff velb. h. Tage Todt, fordi hand haffuer flödt till sin annex fra hoffuitsognedt

oc vdj annexen bygger oc saar paa leegarde(?); siuntis saadanth skee aff hannem aff trossighed oc stiffhed; bleff saaledis saath vdj rethe, om h. Jens icke j saa maade haffde forbrudt sit kald, efftersom hand haffde giort tuert imod sin collatz. Huortil h. Jens suarede, hand eij deth haffde giort aff nogen trosighed men aff nöd oc trang, oc dismidler hand haffde hold hus j annexen, intet dis mindre effter hans formue haffuer ladet bygge paa prestegaarden j hoffuitsognedt oc paa 2 aars tiid opsath 36 veggerums hus.

Sententia. Bleff saaledes affsagt: effterdi h. Jens haffde tilforn verreth indsteffnedt for samme sag till landemode oc da anloffuet at vilde med deth förste raade bod der paa oc forflythe till prestegaarden j hoffuitsognedt, da er hannem forrelagt, at dersom hand icke flyther till prestegaarden inden Martini, da at haffue forbrudt sith kald, som den der imod hans Kong. Ma:tz. höhed forgriffuer.

2 causa. Steffning vdgiffuen aff Hendrick Lindenou anlangende en tretthe imellem h. Suend j Brönnsted oc hans degn anlangende en gaar, som ligger ad mensam pastoris, huilken degnen vilde sig tilegne som en degnestauffn etc.

Sententia. Effterdi samme sag tilforn haffde verreth till landemode, oc da h. Suend tildömdt samme prestegaar, er samme dom endnu viidere confirmeret; men dersom degnen vill haffue nogen degnestauffn, da der om at anlange till hoffue, haffuer bispen loffuedt at vill hielpe hannem til rethe.

Admonitiones.

1. Efftersom disver mange quindfolck er befunden, som haffuer tagedt liffuet aff deris foster eller j löndom affskilles dermed, oc naar de derfor er andgreffne, vndskylder sig dermed, at de saadanth haffuer giort j enfoldighed, huorfor om denne post skald forkyndis 4 gange om aaret, nemlig for jull, paaske, S. Hans dag oc S. Michels dag.

2. Om prestequinder oc deris dothris drag[t]: at de vilde holde sig nogeth tarffuelig, at eij andre fathige prestefolck eij skald nyde dem ondt aff.

3. Presterne skald ocsaa selff vell vocte sig for offuerdighed j brulupper oc barseler etc.

4. Bleff forholdeth om preste encker, som icke for synderlig aarsagers skyld kand forbliffue j kaldedt, huorledis de beest effter mandens död kand forsiunis. Er saaledis derom först angiffuit, at huer prest gaff aarligen til dennem — 1 rigs del. oc siiden ingen anden kongskadt, eller for deth andeth, at presteencker maathe beuilgis tiender, huoraff de kunde leffue.

5. It quindfolck römdt fra Landskrone veed nauffn Boell Jens daather, huor hun opspörgis etc.

6. At dersom nogen viste nogedt synderlig, som vaar passeret j suenskens tiid her j landeth (dog sandferdigt), at de deth fra dennem skriffellig vilde leuere.

Kongebreff.

H. Jacob j Velle aff huer kircke — 1 rigs del. oc aff presterne effter deris formue. H. Mogens j Aasum aff huer kircke, som formue haffuer — 2 rigs del. H. Jens Pallesön j Soellbier aff huer kircke — 1 rigs del. At intimere for h. Laffue j Lund.

Synodi Lundensis anno 1649
die decimo octavo sept. celebratæ
acta ac monita sunt sequentia.

Post concionem a venerando pastore domino Nicolao Johannis, præposito nomarchiæ Frostianæ dignissimo, habitam. Orationem itidem vigilantissimi domini episcopi de magistratuum et subditorum officio etc.

3 causæ sunt examinatæ.

1. H. Lauritz Beldring, sogneprest till Lemminstrup oc Burslöff [c: Lemmeströ oc Börringe] sogner, haffde lade steffnedt sin degn, fordi hand haffde slagedt ham paa Malmöe gade, paa huilken sag oc velb. h. Tage Tods fulmectig haardelig dreff effter sin hosbondis alvorlig beffalling.

Sententia. Effterdi hand for:ne degn Niels Michelsön sig höelig haffde forseedt baade imod Gud, som liuser fred offuer sine tienere, saavell som mod den hœe öffrighed, item mod den iurament hand giort haffde, at hand eij skulle verre sin prest modvillig, men hörig oc lydig, bleff hand sagt fra sith kald; belangende prestens omkostning, item suige oc sprecke, den post bleff indsedt for tilbörliq dommere.

2. H. Hans j Vidskölle, proust j Giersherredt, vaar steffnedt anlangende en dom hand haffde afsagt imellem her Leffuert j Esphold oc encken samme sted; den contract som dennem vaar giort imellem, effterdi den huercken aff slodsherren, bispen eller prousten vaar vnderskreffuen, bleff vnderkiendt. Bleffue omsider saaledis forligte, at presten skald giffue hende

— 2 pund rug oc 2 pund biug, helten till Martinj oc helten till jull.

3. H. Rasmus j Jffuetoffte steffnedt aff sin proust m. Peder j Aas for vlydighed, at hand eij vilde möde till prestemode, oc naar hand möthe, gaff hand prousten vnythige ord; item hand eij vilde v[d]legge sin hielpskadt. Bleffue denne gang omsier forligte; maathe bede om forladelse oc anloffue saadant aldrig meer at skulle skee med mindre hand derfor höelig vilde straffuis andre till exempel.

Nogle kongebreff.

1. Om kongskadt — 4 rigs daler aff huer prest j Skaane oc 2 rigs del. aff huer prest j Bleging at v[d]leggis 14 dage effter Michaelis.

2. Kongebreff om hylningen dominica Trinit. vdj tilkommende aar.

3. Kongebreff: H. Hans j Knedstrup — 1 rigs del. aff huer kircke, som forraad haffuer.

4. Kongebreff: H. Jens j Skrefflinge — 1 rigs del. aff huer kircke.

Admonitiones.

1. Brudevielse skald ske effter Ordinantz etc.

2. Chat[echismi] predicken eij at forsömmis.

3. Degne at examinere vngdommen effter predicken.

At tale om de prester, som haffde kongebreff, som bleffue opleste paaske landemode, nemlig h. Mogens j Aasum aff huer kircke — 2 rigs del., h. Jens Pallesön j Soellbiereg oc h. Jacob j Vellou aff huer kircke — 1 rigs del.

Synodi Lundensis anno 1650
ultimo die aprilis celebratæ acta
ac monita sunt sequentia.

Post concionem a venerando pastore domino Claudio, præposito nomarchiæ Gersianæ dignissimo, habitam. Orationem itidem vigilantissimi domini episcopi de annonæ caritate et difficultate, etiam de miseratione Dej, nam misericordia Dej summa parit consolationem, quare non abijciamus animum in adversis. Deum habemus qui miseretur nostri et compatitur. Ideoque apud Oseam capite undecimo ait: inversum est in

me cor meum pariter incaluerunt pœnitudines meæ. Hinc pater misericordiarum dicitur secundo Corinth. primo, quia dives est in misericordia, Ephesios cap. 2. et universæ viæ Domini misericordia et veritas dicente psalmista psalm. vigesimo quinto. Homines nonnunquam gaudent alienis malis, gaudent annonæ caritate, Dominus aliter animatus est. Ecce eruit amor[te] animas et alit pios in fame ex psal. 33.

Causæ duæ sunt examinatæ.

1. H. Hans j Gullerup steffneth aff hans formands daather, en kandestoffuers quinde j Lund, naadsens aar anlangende, meenendis at vilde haffue sin part j tienden saa oc j prestegaar aufflen.

Sententia. Deth allene bleff till dömdt encken effter Ordinantzen oc effter it kongebreff dateret 1629.

2. H. Jens j Quernby, 3 gang steffnedt aff velb. h. Tage Tothis fuldmegtige Effuert Vildfand, fordi hand icke effter sin collatzis formeldning icke vilde residere j hoffuidtsognet.

Sententia. Efftersom hand vaar tildömdt aff deth hæderlig landemode anno 1649 den 10 april at flythe till preste-gaarden j hoffuitsognen inden Martinj eller at haffue forbrudt sith kald, oc efftersom deth endnu icke vaar effterkommedt, bleff samme forrige dom confirmeret.

Konge breff om vvalgelsen.

Samme tiid bleff sluthit, huer prest at giffue — 2 s. till de 6 prouster, som skald haffue fuldmagt.

Jtem bleff paamindt om deth konge breff, som leest paa landemode anno 1647 den 4 may anlangende hielp aff kirckerne till Emmelöffs kircke 3 aar effter den tiid.

Propositiones.

1. Om presterne vilde giffue nogen hielp till Ysted kircke. Jtem de kircker, som haffde forraad, at laane Cimbris-hauffns kircke penge.

Admonitiones.

1. Efftersom deth er angiffuedt, at somme prester giör sig til köbmend oc ligesom til bissekremmere at selge nöle oc remmer oc andeth saadanth vere, at mand for saadant skald tage sig vare.

Jtem ey eller at giorre bryggere eller krudmend aff sig enthen at bryge eller vdselle en öll eller brendeviin.

2. At der eij paa liusis aff predikestolen for en ringe tiing.
3. At presterne skald gaa till alters offuentlig j kircken enten om söndagene eller bedagene oc icke vdj enrum eller hiemme j deris husse.
4. Der maa icke truis med kirckens band, vden mand veed, huor den er, som deth haffuer giordt.
5. Der haffuer nogle prester klagedt paa deris degne for vlydighed, meenendis, de er presten ingen tjeneste pligtig eller vnderdanighed, fordi de er icke confirmeret aff presten men aff bispen, da befold bispen, at de skulde atvaris, at hans confirmatz holdt dennem icke til vlydighed men til lydighed baade at fölge j sognebud eller huor presten haffde fo[r]nöden etc.
6. At paamine de kirckeveger, som icke haffuer vdlagt studij skadt.

Acta synodi Lundensis anno
1650 die vigesimo quarto sep-
temb. celebratæ sunt sequentia.

M. Niels i Malmö predickede och aff Math. cap. 5 v. 14 forklarede disse 4 ord: Vos estis lux mundi.

Hans verdighed bispen holdt, solito more, oration de vera ac sincera ad subsequentes publicas precationum dies tres preparatione etc.

Causæ binæ sunt ventilatæ.

1. H. Henrich j Rafflunde var citeret aff hans stoffmoder Dorrethe s. h. Jensis, for hand vilde icke holde den contract dennem imellem vaar oprethet, som var denne: hand haffde bebreffuet sig at giffue hende aarligen iij pund rug, 2 pund biug, 4 daler huer offerdag, 8 lam, 8 gies, sommeroste aff nogle visse gaarde j sognen och fri huseverrelse. Landemodet kunde icke vnderkiende hans contract, men effterdi deth siuntis hannem alt for besuerligt, forligte landemodet parterne saaledis med beggis deris sambtycke:

H. Henderich skal giffue encken dethe aars genant, huad sæden allene vidkommer, oc siden 200 slethe daler till 4 terminer paa 2 aars tid, och der med at verre hinde ganske quith.

2da causa. H. Arnoldus j Melbye haffde citeret sin proust h. Jacob j Vinslöff oc formeente, hand haffde giort vret, j det hand j en process, som var falden hannem oc hans vederpart Hans Mus imellem, haffde sted som vidnisbyrd till forhör, som

ellers var verslig ret vndergiffuen. Prousten bleff kiendt frii oc ingen vret at haffue giort j saa maade etc. ¹⁾).

Tuende kongebreff bleffue lesde.

1. Om de 3 almindelige bededage oc bispens formaning derhos, at presterne skulde 3 söndager nest for formane almuen til christelig beredelse oc de 3 dage gudelig at begaae med affhold fra arbeid oc feste huer dag til afften.

2. H. Ave i Hemltd (o: Halmstad) lod lese kongebreff om en rigsdalers hielp aff huer kircke formuff haffuer, oc begierede hielp oc collect aff meenigheederne inden jull, om mueligt kunde verre.

Monita episcopi.

1. Dersom nogen haffuer tempore præteriti belli forebract hans kong. May:t heste, stude, victualia eller penge (dog sölf-skathen her vmeent), da skulde de endelig möde i Köbenhauffn paa andfodring till den 14 Stob.; huis de icke da möder, skald deris tilkraff siden intet gielde.

2. Den siste Resenii version oc explication offuer catechismum skal endelig driffuis propter uniformitatem, oc den gamle ganske affskaffuis.

3. Nogle kaarte dicta scripturæ vill bispen self v[d]drage, colligere oc presterne tilskicke, som degnene siden skulde öffue inter catechumenos.

4. Betlere skulle examineris huor de gaa til Guds bord, vise zedell derpaa, eller miste almisse, indtil de beviis forskaffuer.

5. Admonitio. Om gradualer at kiöbe, huor behoff giöris.

NB. Singulare quid, j Ingelstedherrit udj Talbiereg(?) sogn, paa it fiskeleije, er fundet leffred blod, som deth kunde verret faldeth ned in stillicidio, oc har stencket op veggen, it halff quarter höyt paa veggen, oc neer saa for 4 veggerum i lengden. Deth er skeed in Augusto forleden. Deus misreatur nostri.

¹⁾ Se härom vidare Cavallin, Lunds stifts herdaminne, IV: 325, som efter de i Lunds biskopsarkiv förvarade akterna refererar saken.

Synodi Lundensis anno 1651
vigesimo tertio die septemb. ce-
lebratæ acta ac monita sunt
sequentia.

Post orationem vigilantissimi domini episcopi de ambi-
tione fugienda.

Causæ binæ sunt examinatæ.

1 causa. M. Niels i Malmøe steffnedt aff s. mester Jørgens suoger Peder Jensøn paa Borringholm anlangende naad-
sens aar paa s. m. Jørgens børns vegne, meenendis, at hand
burde giffue dennem saa meget som m. Jörgen gaff s. Barbara
m. Hans Rauffns, der hand kom til Malmøe kald, som vaar
den halffue part aff det förste aars indkomst effter en lande-
mods dom, dateret Lund 1628 den 29 aprilis, oc effterdi de
paa begge sider vaar dom begierendis, bleff saaledis affsagt, at
m. Niels skald giffue m. Jørgens børn ligesaameget som m.
Jörgen gaff s. Barbara m. Hans Rauffns, nemlig det förste halffue
aars indkomst, dog med saadan vilkaar, at dersom m. Niels veed
döden affgaar, haffuer hans effterleffuirske det samme at fodre.

2 causa vaar med h. Jens i Vldstrup anlangende det quind-
folck, som haffde beskyldet ham for leijersmaal, huilken sag
siste landemode bleff henvist till den verslig ret der först at
procedere; bleff endnu samme sagh affvist, fordi foden Anders
Hals icke haffde taget landemods steffning pa ny.

Kongebreff bleffue leste.

1. Om magisteri grad: at efftersom hans May:t vaar kom-
men i forfaring, at en part tager den for æregerigheds skyld j
gang oc sæde, da skald saaledis her effter holdis, at de skald
side oc gaa, ligesom de erre gamle in ministerio.

2. Kongebreff om kongeskadt aff huer præst — 4 rigs
till Martini at vdlegge etc.

3. Kongebreff om hielp aff kirckerne till h. Söffren i Be-
risse 1 rigs daler aff huer ingen vndertagendis, den rige hielper
den fattige, saa oc presterne vilde self ocsaa giffue noget med.

4. Kongebreff [om] hielp aff kirckerne, aff huer — 1 rigs
del. till h. Christen i Hög, huis prestegaar er ganske forfalden.

Monita.

1. Efftersom bispen er kommen j forfaring, huorledis paa
somme steder ej skertorsdag holdis hellig, men driffuis grofft

arbejde for oc efter predicken, da skald presterne haffue fligtig inseende, at der holdis hellig effter en uniformitet effter ordinantzen.

2. Det hender sig vndertiden, at somme præster tager sig den myndighed at predicke i fremmede herreder, da skald det ganske verre affskaffuet, med mindre de vill tiltalis oc straffuis derfor.

3. Det skeer oc vndertiden, at naar hospitals bedere andkommer, at presterne tager ilde mod dennem, da skald de verre paamindt, de eij dett giör, men helder hielpe dennem tilgode hos almuen, at de bevisse barmiertighed.

4. Bispen klager haardelig, huorledis der skeer stor for sömmelse med hans breffue, at de eij kommer fordt; huem for sömmelsen findis hos, skald strax tiltalis oc for vlydighed straffuis.

5. Begierede bispen, at presterne vilde intimere hos sognefolket for en prestesön aff Bleging, som sider fangen i Tyrkeriget.

6. Item at hielpe noget en fattig preste encke veed nauffn Sophiæ h. Baldsers, som er geraaden i stor fattigdom.

Synodi Lundensis anno 1652
die 4, 5 et 6 maij celebratæ acta
et monita sunt sequentia.

Post concionem a venerando pastore dn. Christierno, præposito Gotorum Scanicorum dignissimo, habitam ex dicto Apocalypico cap. 3, v. 17: Dicis, dives sum, et ditatus sum et nulla re mihi est opus: neque nosti te esse ærumnosum et miserabilem et pauperem et cæcum et nudum. Orationem jtidem vigilantissimi d:ni episcopi de pace et concordia consequenda et observanda etc.

4 causæ sunt ventilatæ.

1. M. Claus j Löderup steffnet aff encken Lisebet s. m. Berthels. Den förste steffning indeholdendis, huorledis hand j hindis suaghed haffde ladet hende beskicke, om hun vilde ingaa med hannem ecteskab, oc siden tilböd hinde aarligen, dersom hun det icke vilde giöre, 10 pund korn, lam 10, gies 20, penge 20 del. mönt, it slagtenöd¹⁾, paa huilken beskickelse

¹⁾ Dette skald saaledis forstaaes: afgifften bleff hende först tilböden etc.

hindis louverge Christen Östersön suarede, at hun begierede 14 dags tid sig at resolve. Men siden den tid haffuer hand dog der aff intet effter kommedt. Bleff derfor tilspurt aff landemode effter hindis fulmegtiges Christen Östersöns begiering, om hand endnu vilde indgaa samme tilbud, huorpaa hand suarede, hand gierne vilde lade sig forlige om ellers maatte verre i rolighed. Men huad ecteskab sig med hende belangende, meente hand sig at verre saadant it ecteskab, at intet christet menniske kunde hannem der om anmode. Landemode intet j denne post kunde kiende, effterdi de sig med beskikkelser intet haffue at beskaffue.

Den anden steffning angaaende m. Clausis oc Lisebet s. m. Berthils vaar denne, at hun haffde ladet steffne h. Jacob Marcusön i Hersted, for hand icke for prousten vilde vinde sin sandhed, saa vidt hannem vaar beuiist den sag m. Claus oc encken imellem. Bleff aff landemode tilfundet nu at vinde for den verslig ret, efftersom hand self tilforn haffde foractet den gieslige, med mindre han vilde straffuis for vlydighed. Ole degn j Löderup, i ligemaade steffnet for hand icke sin sandhed vilde tilstaa, vnskyldet sig, hand vaar saa glemmen, hand intet kunde husse, endog hand vell kunde erindre at vinde det som vaar presten med oc encken imod, da bleff hans vidnebiur, som vaar med presten, kiendt krafftlös som aff it vsindig, sansselös menske.

3 steffning, som ret andgick hoffuitsognen, bleff der ved intet giort, efftersom m. Clausis procurator Olle Nederland sagde, hand haffde ladet indsteffne til herredag, og vedderparten Christen Östersön sagde at haffde taget lofl. steffning, huilket de oc paa begge sider st. . . .

2 causa. M. Peder Struck i Asserum steffnet for atskilliche forseelser:

- 1) forseelse med alterens sacramento,
- 2) de dödis begraffuitsels fornectelse,
- 3) hand obenbarlig aff predickestolen haffde forbandet meenigheden,
- 4) vngdommen, som vilde gaa til skriffte, viste hand hen paa sitt arbeijde,
- 5) hand eij vilde de siuge betiene.

Huor imod m. Peder suarede, dett vaar intet andet end sancke vinde aff hadsverck; haffde hand j saadanne groffue forseelser verret skyldig, de haffde intet saa lenge giffuet hannem respit, men lenge siden tilforn derfor haffde tiltaldt. Da bleff m. Peders vederpart aff landemode tilspurt, huad de haffde der imod at suare, huortil bleff suaret aff dennem, at de haffde

intet videre. Herforvden suarede m. Peder at vere formenendis, hannem ingen dom burde at offuergaa, effterdi hand haffde giffuet sagen j kongelig hender.

Sententia. Efftersom m. Peder formeener sig, hans modstanderis vidne ej fulkommelig aff velb. landsdommer at verre confirmerede, item hans Kong. May. breffs indhold til velb. h. Niels Krabbe ej bleff hannem vitterlig forend 8 dage siden, saa oc hand formeener sig j sagen videre att vill protestere, da bleff saaledis afsagt, at hand skulde haffue delation til tilkommende landemode, dog med saa skiell hand strax skald tage steffning i sagen oc verre suspenderet ab officio dismidlertid.

3 causa. H. Arnoldus j Melby i Göngeherret steffnet aff sine sognemend anlangende helgen skyld, som hand kreffuer aff dennem for de aar, i huilke hand ab officio vaar removeret, endog de berettet, at de med den haffde betalt dennem, som kaldet dismidlertid haffde betient. Huorpaa h. Arnoldus lod lesse kongens steffning baade offuer hans patron velb. h. Offe Gedde, som bönderne haffde forböden den taxt at vdlegge, jtem offuer landsdommer, som dervdj oc andre poster haffde senteret; torde landemodet dervdj intet at kiende, efterdi det tilforn vaar indsteffnet for höyeste ret¹⁾.

4 causa. H. Jens i Vldstrup steffnet aff ridefouden Anders Hals i Ydsted anlangende lejjermaall, som hand for 3 aar siden skulle hafft med en tilforn aabenbarlig hore; da er först leest velb. landsdommers dom, liudende i sin meening; viste ieg ej h. Jens at kunde befri, men at lovuerge sig inden 6 vger. Der imod bleff irettelagt rigens steffnet aff h. Jens imod velb. landsdommer.

Sententia. Efftersom h. Jens er tildömt af landsdommere at lovuerge [sig] inden 6 vger og samme dom er indsteffnet for konge[l. May:tz] raad, kunde vi os intet vnderstaa der j att dömmе.

Monita.

1. Efftersom det paa somme steder befindis, at presterne absolvere nogle personer tillige, huor om dog tilforn er admoneret, dersom dett her effter skeer, skald haardelig straffuis. Huad der bleff i saa maade causa necessitatis i krigs tid forrettet, det vaar it andet, dicente episcopo.

2. Börnene skald förris til daaben det förste mueligt er, huor om ocsaa tilforn er paamindt, oc om de end ere saa skröbelige at de christnis hiemme, skald dog daaben strax dereffter

¹⁾ Akterna ang. denna sak finnas i Lunds biskopsarkiv.

j kircken confirmeris oc ejj fortöffue saa lenge, indtil moderens kirckegang skeer, huilket dog en prestmand her j landet haffuer ladet sig til fordriste, oc icke meget lenge siden.

3. Skertorsdag at holdis hellig, jtem at paa langfredag skald kortelig forhandlis, huis i forrig passions predickerne er forhandlede, efftersom der bleff berettet paa landemode at somme prester ickun allene leser texten etc.

4. Presterne icke fare offuer marcken vden prestelig habit, efftersom, som mange for deris vkiendeligheds skyld före sig selff i foract, ejj faar deris tilbörlich respect. Langmindre skald dett tilladis presterne att staa for altaret i liusse, offerge, stackogede rexe kortle, men driffuer nöden dennem at ride, kand de dog bruge sorte kortle.

5. At presterne skald med degnene haffue fligtig indseende, at vngdommen fligtig vnderviisis.

6. Jngen maa tiene j it sogn oc gaa til alters i it andet. Langmindre maa nogen fremmet prest betiene nogen huad fald det verre kand (döds siugdom vndertagende), vden hand haffuer tilladelse aff den forrige sogneprest, huor hand haffuer hafft sin rette oc stadige verrelse, men dersom nogen sig her vdj forseer, skeer dett inden herredet, skald det klagis for herritzprousten, skeer det vden herredet, da prousten at verre forplictig at skaffue den prest, som vdj hans herret vforret er, offuer den andet prest j det herret, som forseelsen er skeedt, ret hos samme herritzproust.

7. Efftersom mange prester gör it almindelig brug at giffue bedtle breff, saadant skald verre affskaffuet, men holde offuer kongens mandater, at de kand forsörgis i egne sogner; kand det ejj skee, holde sig effter forordninger.

8. Presterne skald verre endelig fortentt att möde til huer prestemode, ligesom prousten er forpligtiget til att möde til landemode, oc da att annotere, huad der bliffuer publiceret; bliffuer der noget siden försömmedt oc forseet, da prousten der ejj til att suare men presten selff, som dett haffuer försömmedt. Prousterne klager haardelig, att faa möder til prestemode, oc de faa der kommer erindrer en ringe ting, huad der bliffuer passeret, men maa tit oc offte skriffue der om dennem til stor besuerlighed; da haffuer nu deth hæderlich landemode saaledis sluttet, att naar nogen prest eller degn fra prestemodet bliffuer hiemme forbliffuendis, vden hand er saa suag, att hand ejj selff kand präsentere, da bedendis en aff hans heretz medbrödre hans vndskylning att giöre, oc hannem huis paa modet er passeret meddeelle; giör nogen her imod, straffuis derfor som vidbyr, oc dersom prousten med nogen aff sine herritzprester her-

vdj fortier, haffue oc sin tilbörlig straff at forvente, som den der eij holder offuer kongelig beffalninger.

Admonitiones.

1. Endnu om Embmelöffs kircke til en klokke.
2. At jntimere for en kircke j Magdeburg, S. Vldrigis oc Levinj kircke kaldes, oc collecte maatte komme frem inden pindtzdag, at de hos fattige mend ellers med deris egen bes . . . skulde besuerge.
3. Liusis effter en compan aff Halleröd song ved nauffn Bendt Jonsön, som haffuer forladt sin egen hustru oc nogle börn oc rizzer om med en hore etc.

Synodi Lundensis anno 1652
21 die septemb. celebratæ acta
ac monita sunt sequentia.

Post concionem a venerando pastore domino Magno, præposito nom[archiæ] orientalis in Blekingia dignissimo, habitam. Orationem itidem vigilantissimi domini episcopi de divina providentia.

Binæ causæ sunt ventilatæ.

Mester Peder Struck steffnet paa ny aff ridefouden Hans Holst i Bokulde for de samme poster, som hand var indsteffnet det andet forige landemode: 1) forseelse med sacramentet, 2) fornectelse de döde at begraffue, for det tredie, hand offuentlig forbandet meenigheden i predickestolen oc i samme sin iffrighed glemte at giörre bön effter predicken eller lese fader vor etc., 4) naar nogen vilde gaa til skriffte, viiste hand dennem paa sit arbeijde, 5) hand eij eller de siuge vilde betiene, 6) saa mange der vilde gaa til skrifftet hand i almindelighed, 7) vnder tiden naar der kom mange som vilde skriftis, bad hand dennem gaa fanden i vold, hand torde sla dem paa flaben, det nese oc mund skulle staa i blod etc.

Oc efftersom det bleff opset siste landemode oc da gick ingen dom, fordi det vaar insteffnet til herredag, haffde nu hans vederparter forhueruet kongelig beffalning til velb. Otto Tot, bispem oc landemode, at de endelig skulle dömmen i den sag, effterdi herredagene vaare opsette; da effter lang deliberation er hand ganske sagdt fra sit kald.

2 causa vaar imellem h. Grex i Nörrehuedinge oc hans effterkommere her Aage paaskemad oc offuer anlangende; meente, hand burde haffue sin deel der aff, effterdi hand haffde tient derfor oc den anden eij bleff indset förend dominica palmarum. H. Aage meente, hand vaar civiliter mortuus, hand burde inet att haffue; bleffue forligte. H. Offue skulde giffue hannem — 10 del. m.

Monita.

1. At presterne vilde tegne i bederrens bog huad almuen giffuer.

2. Der er en religeret student ved nauffn Christ[en] Mortensön Maler, at presterne eij lader ham predicke.

3. Prousterne beklaget, at presterne eij vilde holde hos dennem selff huad himmeligt paa prestemode bleff handlet etc.

4. Der er somme degne, som vill icke lesse for börnene. Om de end skönt kommer til kircken, viiser dem hiem igien; vnskylder sig, de vill icke lese for dennem vden de alle vaare forsamlede. Skald tilholdis endelig at lesse for dennem der kommer, i huor faa de erre, og tegne dennem som erre forsømmelig; tager degnene her vdj forsømmelse, skald det strax giffuis tilkiende, at de derfor kand straffuis.

Synodi Lundensis anno 1653
26 die aprilis celebratæ acta ac
monita sunt sequentia.

Post concionem a venerando pastore domino magistro Olao, præposito nomarchiæ Tornianæ et synodi Lundensis notario, habitam. Orationem jtidem vigilantissimj domini episcopi de novis stellis et cometis.

Binæ causæ sunt examinatæ.

1. Her Elias i Hör steffnet aff sin proust h. Niels i Gaarstang, proust i Frousteherret, hand eij vilde vdlegge hielpeskadt med h. Lauritz i Rörrum, som dog eij vaar meer end 2 sk., men haffde skreffuet prousten nogle sposke breff till. Her Elias maatte hørre mig ilde derfor, oc bispen sagde hannem v[d]trykelig: skulde der gaa dom, daa vilde hans kald staa i fare. Hand bad bispen oc landemode, at de for Guds skyld vilde forlige dennem, huilket ocsaa skede, dog her Elias maatte affbede sin

forseelse och bekiende, hand det haffde giort meere aff misforstan en aff trozighed, oc forpligte sig hereffter at prestere obedientiam.

2. M. Peder Hermandsön, rector i Malmöe, haffde steffnet m. Hans i Bunckeflode, fordi hand eij vilde vdlegge den aarlige pension, men m. Hans mötte icke, men sende sine indlegge frem; meente hand denne gang [icke] haffde m. Peder at suare, effterdi der vaar ingen steffning lest for hannem, huorfor det oc bleff henviist til it andet landemode.

Eeller haffde m. Claus i Lödderup steffnet encken, s. m. Berthils effterleuerske, fordi hun eij vilde giorre hannem preste-gaarden rödelig, men efftersom begge parter eij presenterede, men vaar til herredage, kunde der intet v[d]rettis.

Oc efftersom landemode vaar oc steffnet til herredage aff m. Peder Struck oc en aff prousterne endelig skulde möde paa landemodis vegne, faldt det h. Johan till i Billinge, dog landemode skulle betale omkostningen, naar han kom hiem igien.

Monita.

1. Endnu at paaminde om hielp til Emmelöbs klocke.
2. Studijskadt paa mange steder endnu icke er vdlagt, at den endnu fremsendis, med mindre de högm:de eij skald dem angiffue for den höye öffrighed.

3. Presterne maa eij haffue nogle beröctede quindfolck j sit hus, men dersom, Gud deth dog forbiude, at nogen i deris huse bleffue besoffuede, de strax skald skaffuis aff forargelse skyld.

Der er en prest i Gönherret, i huis hus disver saadant er skeed, oc intet dis mindre siden haffuer hafft dem hos sig, huorudoffuer hand er kommen i stoer vanröcte.

4. Ingen prest maatte skriffte i almindelighed; skeer det, da strax at steffnis til landemode.

5. Ingen prest skald giöre sig for gemeen med sine sognefolck, efftersom erfaris, att somme prester giör sig saa gemeen med deris sognefolck, at de slar paa tromme for dennem.

6. Efftersom tit oc offte skeer, at en part, naar de haffuer verret it eller 2 aar fra eller aff en meenighed, kommer siden oc vill haffue zedell, skald dermed saaledis forholdis: dersom de eij strax tager zedell, naar de rexer aff sognet, skald dennem siden ingen meddeelis.

Synodi Lundensis anno 1654
11 die aprilis celebratæ acta ac
monita sunt sequentia.

Post concionem a venerando pastore domino magistro Nicolao Severino, præposito nomarchiæ Oxianæ dignissimo, habitam.

Unica causa est examinata.

Den sag haffuer tuende gange tilforn verret til landemode, nemlig imellem m. Peder Hermandszön oc m. Hans i Bunckeflode om affgifften aff hans annex Hyllinge till skolemesteren i Malmöe, som er aarligen 4 pund rug oc 8 pund biug. Mester Peder haffde strax effter krigen forhueruet sig it kongebreff paa i[t] lidet vicari, som skylder aarligen 1 pund rug och 2 pund biug; saa meget meente ocsaa m. Hans, hand vilde afkorte aarligen hos m. Peder, oc efftersom landemode de tuende gange, som deth tilforn haffuer verret indsteffnet, kunde eij stemme, haffuer nu bispen verret begerendis, huer j seer att giffue sitt sufragium oc at begynde fra nederst, huilket oc skeede, oc saaledis omsier dömt: effterdi m. Peder selff sig till beste oc paa sin egen bekostning haffde forhueruet samme konge breff oc icke paa m. Hanszis vegne, at derfor hos hannem noget skulle miste aff den affgifft, bleff m. Hans i Bunckeflode tildömt at giffue hannem effter fundasen oc som der tilforn aff arilds haffuer verret vdgifuet, nemlig huer aar 4 pund rug, 8 pund biug.

Admonitiones.

1. Skald endelig holdis fuld messe i begge sogner, i huad forhindring der kand verre, efftersom bispen berettet, dett haffuer verret klaget for hannem i hans visitatzer, at troen i somme kircker eij haffuer verret siungen langsommelig tid.

2. Att forældre paamindis deris ganske vngdom baade store, smaa fligtelige att komme til degnen at lade dennem vnderviizis, oc dett offentlig giffuis tilkiende af predickestolen, huad dag der skald lessis for dennem; er da de saa forsömmelig, at de vill eij komme frem, men glemmer dett de haffuer lerdt tilforn, da skald de holdis fra skrifftestolen, i huor offte de tilforn haffuer verret till alters, indtil de lerrer dett paa ny igien; dersom forældre erre selff saa modvillige, at de icke vill holde deris börn til guds fryct, skald de oc selff straffuis.

3. Degnene skald endelig tilholdis at lesse for börnene

ord fra ord, som det staar i cathechismo, oc ingenlunde samtycke, at börnene selff aff misbrug och vandvidtighed ordene forvennde.

4. At icke nogen prest samtycker nogen person at betiene sin predickestoell, enten dett er hans egne börn eller fremmede, förend de haffuer atteret oc biscoppen haffuer selff skreffuit paa deris attestatz; gör nogen her imod, skald han strax indsteffnis for landemode.

5. Skald oc holdis morgenbön, huor byerne ere saa store, at almuen kand samlis, enten aff presten selff eller aff degnen, naar presten eij er selff tilstede.

6. At presterne haffuer fligtig indseende med huad folck der kommer i deris sogner, efftersom dett offte skeer, at ectefolck forlöber oc forlader huer andre, oc huer aff dennem betiener paa serdeles steder; dett maa ingenlunde tilstedis, vden de paa begge sider haffuer beuilget huer andet det for fattigdoms skyld til nogen vis tid at adspörge deris bröd, og siden som egtefolk strax at samlis igien.

Synodi Lundensis primo die
maij anno 1655 celebratæ acta
ac monita sunt sequentia.

Post concionem a venerando pastore domino m. Iano
Chiliano, præposito nomarchiæ Ronomontanæ, habitam.

Unica causa est examinata.

Mester Claus i Lödderup steffnet aff velb. Tage Tott:

1. At hand i skrifftestaalen haffuer forholdet nogle, att de skulde fragaa dett de tilforn haffde vundet, efftersom hand meente, dett vaar vsandferdig, ellers kunde hand eij tilsige dem deris synders forladelse; de skulde endelig sige ham sandhed. Der hand ingen rede kunde faa aff dem, sagde hand deris synder skulde verre dem beholdne; dermed maatte de gaa.

2. En pige som vaar till skriffte om lördagen, men kom icke til alters om söndagen.

3. At hand icke vilde christne it barn hiemme om lördagen, men at de skulde bie til söndagen, oc det döde om natten.

4. Hand vilde icke predicke offuer it liig.

5. Hand icke vilde forklare cathechismum.

6. Hand haffde skeldet en quinde for en lögnerske, som ellers haffde it godt rycte.

7. Haffde giort nogle soldater opsetzige oc skreffuit indleg eller suplicatz paa deris vegne oc taget dem i forsuar.

8. At hand haffde predicket dett evangelium om arbeiderne i vingaarden i steden for dett evangelio om de 4 slags sæd.

Sententia. Huad de 7 poster belangende, kunde landemode eij dömme, effterdi hand haffde taget rigens steffning. Men effterdi den post om opsetzighed imod öfrighed eij vaar indfört i rigens steffning, begierdis paa den post endelig dom aff landemode. Oc efftersom hand selff begierde derfor at maatte multeris, bleff den hedenviist till May:t selff, huad den mult skulde verre, oc hand dismidler ab officio at verre suspenderet.

Admonitiones.

1. At der endelig skald predickes cathechismum.

2. S[i]æleringen skald ganske affskaffuis, huor den er brugelig, oc paa det at det disbedre kand forrekommis, skald der hengis laasz for klokkehusdörren.

3. Morgenbön at holdis; er presten eij selff tilstede eller haffuer forfald, da degnen dett at forrette eller it aff börnene, om nogen aff dem kand lesse.

4. Tacksigelsis bön nu at ophöre, men hereffter bruge denne bönen ocszaa paa bededage og til morgenbön.

5. Degnene skald endelig bruge en uniformitet at lesse for börnene oc bruge den siste edition; giör nogen herimod, strax at steffnes for landemode.

6. Der skald oc brugis ens sange i kirckerne, ligesom de erre brugelig i vor Frue kircke i Köbenhauffn.

7. Presterne skald lade dem betiene i deris saligheds sag om söndage eller bededage, at de kand verre deris tilhörere it godt exempell, och icke i morgenbön.

Synodi Lundensis 22 die aprilis anno 1656 celebratæ acta et monita sunt sequentia.

1. Lest kongebreff om hielp aff kirckerne till h. Hans i Qualde (3: Svalöf) aff huer kircke — 1 rigs del.

2. Noch it andet kongebreff i ligemaade om hielp aff kirckerne till h. Peder i Hammelöf aff huer kircke — 1 rigs del.

3. Herforvden lest dett kongebreff, som er vdgangen om

brylluper, derhos biscopens atvarszell, at presterne seer sig vell for, at de sig icke derimod forseer.

4. Bleff oplest den 24 artichell i Recessens 1 bog om giesligheden, huilcken liuder saaledes etc., med biscopens iffrige formaning at presterne retter dennem dereffter.

5. Bleff oplest ectescabs articel om troloffuelse, at de ingenlunde effter troloffuelse maa verre tilsammen, förend de bliffue viede; vil de icke effter atvarszel endtholde sig fra huer andre, skald de endelig derfor vdstae kirkens disciplin.

Admonitiones.

1. At presterne seer sig saare vell for, at de icke troloffuer nogen, som erre i de forbudne leed.

2. Naar nogen prest ved döden affgaar, da skald indföris i kaldsbreffuet, som giffues den effterkommende, huad dag den forrige prest er död, at biscopen disbedre kand vide sig i sit embede att föye.

3. Om morgenbön: at den endelig holdes enten aff presten selff eller degnen.

4. Om siæleringe: at den in[gen]lunde maa skee, men settes en laas for klockehuszet, at den kand forhindris.

5. Ingen maa lade nogen predicke for sig, vden bispen haffuer skreffuet paa deris attestatz, huilket oc offte tillforn er giffuit tilkiende.

Offuer aldt dette er lest en suplicatz indskicket fra Vitenberg om nogen hielp till deris taarn, som er nedfalødet.

Noch biscopens intercess. paa tuende poelske herremends vegne etc.

Noch biscopens [re]commendation paa Marren sl. h. Henderichs vegne i Gierslöff.

Synodi Lundensis vigesimo tertio die septemb. 1656 celebratæ acta ac monita sunt sequentia.

Post concionem a venerando pastore domino m. Paulo Andreae, præposito nomarchiæ Wedmenhovianæ dignissimo, habitam. Orationem itidem vigilantissimi domini episcopi de nostro christianismo, qui constitit in sinceritate, fide, exer[c]itio bonorum operum.

Vnica causa est examinata.

M. Peder i Aas, proust i Villands herret, steffnet aff Hans Christenszön i Hillehaffue, fordi hand eij vilde giffue affviisning tiltinge anlangende den gielts fodring hand haffde efter s. h. Jens i Opmand, endog Hans Christenszön tilforn vaar tilkiendt at söge sin betalning hos h. Jenszis effterleffuerske i hendes naadszens aar, men saadant bleff hannem forhindret aff h. Niels i Opmand, h. Jenszis effterkommer, i dett huis hand skulde leuere fra sig aff naadszens aar, oc ellers anden aarlig vdgift til encken leueret hand eij effter dommen til Hans Christenszön, men till prousten m. Peder i Aas, och dett mod Hans Christenszöns forbud. Gielden Hans Christenszön fodret vaar — 170 del. m. Men bleff saaledes forligt, at h. Niels skald giffue Hans Christenszön 120 del. at betale til 4 terminer, til huer termin 30 del., oc er tilkommende jull den förste termin, oc h. Niels siden affkorte igien hos encken aff den aarlig affgift. Oc dermed bleff h. Niels i Opmand oc Hans Christenszön venligen forligte etc.

Admonitiones.

1. Jngen proust eller prest maa forrette noget in ministerio i et fremmet herret aff egen myndighed, men er dett endelig nödig, da tilforn at forordnes dertil aff biscoppen, hurom bleff lest Frederici 2 breff, dateret 1566.

Aarsagen till dette m. Lauritz i Christiansstad, som forrettet tjenesten i Vom, förend prousten m. Anders i Siude (o: Söfde) kom etc.

2. Noch lest dett konge breff om magisterij grad, som sette sig offuer de gamle prester, at de skald sidde, ligesom de haffue verret gamle in ministerio, dette er seedt aff m. Hans Bermeling i Vom.

3. Endnu bleff paamindt om morgen bön endelig at holdes i denne farlige tid enten aff presterne self eller, om de haffue forfald, aff degnene; forsömmes dett, da straffues derfor som de der biscoppens andordning offuertreder.

4. De som er ectegifte oc dog kommer for tiden med deris foster, skald endelig staae obenbare skriff, oc börnene som andre vecte börn christnes effter predicken, oc ingenlunde effterlades dennem offuer 5 eller 7 vger i dett aller ringiste.

5. Effter Ordinantzen skald presterne endelig gaa i deris prestelig habit baade till hest oc paa andre steder oc icke ride paa jagt, men tage vare paa deris meenighederne.

6. Kongebreff om drognningens forlösning.

Synodi Lundensis decimo
quarto die aprilis anno 1657
celebratae acta et monita sunt
sequentia.

Unica causa est examinata.

M. Hans i Vom steffn[et] aff velbyrdig Henderich Gyldenstierns foget anlangende tuende troloffuet folck hand ej vilde vie, forgiffuende, de haffde ligget i ondt leffnet etc.; paakient at hand dennem skulde vie oc dem sine publica absolutione annamme, effterdi dennem intet vaar offuer beuisseligt ¹⁾).

Admonitiones.

1. Lest dett som bleff sluttet paa dett moede i Otthenszö med formanelse dett at effterkomme.
2. Om at det ingenlunde med cathe[chismi] predicken maa forsömmes.
3. Om morgenbön.
4. At prousterne paaminder presterne, at de vell sig betencker, naar de citerer steder i skriften eller exempel der aff. Aarsagen till dette synodale: h. Gert capellan i Malmöe forklarede dett ottende bud, da iblandt andet indförde Jacobs oc Esau historie oc sagde, at Jacob log aff dieffuelens indskiu-delse etc.
5. Om tjeneste tiunde icke i nogen meenighed i deris saligheds sag at betienes vden zedell. Aarsagen: h. Niels, prousten i Frouste herrit, berettet, at en deel aff Göngeherretz herretzprester annammedt huem der kom vden zedell.

Acta synodi Lundensis 1658
27 apr.

Causa 1.

Elsze Cort Skrædders haffde indsteffneth h. Svend Hesselbrand, for hand icke vilde giffve hinde affkald for 200 dlr, hendes dathers patrimonio, hvilcke hand icke kunde negte at haffve bekommeth, mens nectede hende affkald, fordi der endnu schulle restere noget aff den medgiffit moderen haffde loffvet sin daather, nemlig nogre hönder oc benckedyner, wanszeet hand haffde bekommet saadan medgiffit effter forternelsze, som

¹⁾ Akterna härom i Lunds biskopsarkiv.

med eet frit bröllup och festens öll belöb sig offver 314 dlr; hand bleff tilfunden strax at giffve affkald, hvilcket oc skeede med sin egen haandtz underskriffvelsze i protocollon oc haandgiffve til Elsze Cortes.

Ellers vaar hand oc haardeligen aff Elsze oc menige sit sognefolck angiffven; huor til hannem bleff bevilget at suare til nestkommende landemoede.

Causa 2.

Stiby sognemænd i Jerrested herred haffde indsteffnet deris sognepræst h. Johan Lauritzön for nogle skieldszord de meente, hand haffde ladet falde offver dennem, der de Helmesze dag forleden vilde med oldermænden pante hannem for 1 dlr 4 s., hans gierder vaar i vaars forleden bröstoffeldige for. Thi hand schulle haffve sagt til oldermænden: tager i noget aff min gaard uden loug oc ret, da schal i haffve taget det som uhiemmelt oc som ein Teuffel. Huor paa mange sognemænd bleffve ens at tage kircke nöglene fra præsten, det di oc giorde, udi hvileken tumult præstekonen, som gick höysvanger, bleff ilde medfaren oc baaret i sit huus for eet döt mennische. Om morgenen sammenkaldes nogle fornemme gotfolk, oc giffve kunde klageligen tilkiende den haarde medfart, at tvende aff bynderne hinde giorde. Effter hvilken sags leiglighed for:ne 2 mænd ere dömte til enten at borge eller borge for sig at sette, efftersom præstekonen noget der effter fødte eet döt barn oc end nu holder ved sengen, troes icke til sin helbredde at komme.

Nobiliss. episcopus med landemoedet vilde haffve forligt dennem. Præsten accommoderede sig gierne, huad den störste post angick, mens de tvende mænd vilde haffve begge sager i een forligning indsluthede. Foregaff, at di icke haffde fuldmact paa di andre sognemænds vegne nogen anden forligning at indgaae. Sagen den störste bleff remitteret, efftersom aldelis intet aff tingfogeden vaar sluthet, mens h. Johan endnu aff tingfogeden vor bevilget vidner i sagen at före; dette w-anszeet, lite sic pendente, tager Stiby mænd ved nogle goede danne mænds, jeg meen sognemænds, hielp steffning offver præsten til sit kalds mistelsze. *Quod durum et iniquum videbatur.*

Substituten eller degnen, fordi hand haffde ladet sig bruge i denne handell imod præsten, bleff strax removeret, qvod sic fieri oportuit.

Monita synodica.

1. At prousterne, udi hvis kaldszbreff her effter stiles, schall udelucke den forschriffning, som biscopen til kongens

lenszmand etc. Mens allene den kallede person recommenderez til nobiliss. episc. at examinere oc ordinere, med kaldetz stadfestelse at remitteris etc.

2. Jngen studiosus, attestatus in Academia Haufniensi, som nu er her i landet, maa lade sig høre paa nogen kald, förend hand haffver sin approbation oc testification fra nobiliss. episc. Mens di studiosi, som nu ere, skulde strax hos nobiliss. episcopum sig angiffve, ellers kunde de siden periclitere, om noget kald forfald. Studiosi Scani schulle sig oc betimeligen angiffve, oc aff kongelig clementz præfereris extraneis studiosis; studiosi Sveci haffver oc sin promotion her udi landet, sed prius a nob. episc. approbati, at formoede.

NB. Hereffter holdes ickun en synodus præpositorum, nemlig den 1 tirsdag effter 1 domi[ni]cam Trinit.; dog bliffuer der icke meere synodus i aar holdet.

3. Studii schathen, som aff kirckerne pleier oppebæris, er ex singulari regia clementia nobiliss. episcopo bebreffveth, at den oc derforre hannem tilstillis.

4. Vdi nobiliss. episcopi jnscription paa breffve schal actis, at de icke kalder hannem superattendentem, meden een episcopum eller biscop.

5. Her Gert, som vor capellan i Malmöe, er gandsché removeret oc maa icke til noget embede eller tienniste i kircken eller uden kircken aff nogen admitteris.

6. Bleff læst hans excellentzes graff Steenbucks recommendation om nogen collect til Lauritz Joensön, byfoget i Engelholm, nu til Michaelis at indsamle oc prousterne at levere.

7. Jligemaade bleff oc det samme andragen for Thomes Rasmuszön i Engelholm, at hannem nogen collect maatte bliffve aff menighederne oc præsterne bevilget.

Fornemmelig bleff det oc aff synodo andragen for den goede m. Hans Bonckeflod, oc d:ni fratres præpositi oc pastores vilde med broderlig kierlighed være hannem bevogen, oc det meste collect mueligt kand være til hannem indsende.

Monita in postremo synodo die
7 junij 1659.

1. At presterne udj fligtig oc udj tilbörlic act haffue huer söndag at annotere udj den bog, szom nylig aff nobilissimo domino episcopo ombefalet er, huis der j sognerne passerer.

2. At presterne idelig holder deris tillhörer till lydig underdanighed och underdanig lydighed tillige med tilbörliq troscab efter deris æds pligt at beuisze woris allernaadigste herre och konge.

3. At dom. pastores in omnibus holder szig effter Ordinantzen och Recessen udj kirchetienester, copulationibus och med brölluper, börn at döbe, folch at troloffue, for dem aff predichestollen at lyssze och dem at wie.

4. Ej allene schall den lange aff biscopopen conciperede bön udj dissze tuende almindelige bededage, men och den anden bön schall endelig huer söndag læszis effter predichen, szom iligemaade er aff bischopen j pennen for nogle aar sziden forfattet och omkring szent.

5. Iche alleniste O du Guds lam, men och det gansche litanie schall j kircherne paa de ordinariæ bededage sziungis.

6. De szom tiener i en sogn maa ingenlunde, sub officii privatione, gaa till Guds bord udj andre fremmede presters sogner, med mindre de haffuer rigtig seddell och beffuis, de quo antea monitum.

7. Presterne, szom iche parerer deris præpositos end och her udj specialiter, at de iche betimmelig will fremszende den studi skat, cathedraticum med andet mere, schulle der for ceteris till landemodet.

8. Laurentius Taagelöche, en studiosus, forbydis aluorlig iche maa prediche for nogen prest, enten for öffuelsze eller for kald.

9. At spørge om et quindfolch, nembliq Elline Pedersdatter af Nefflige sogn j Giönge herredt, szom for nogen rom tid sziden er bortrömt, och formenis at haffue ombracht tuende börn.

Paamindis och begieris, at h. Frans Lech motte lyszis for aff predichestollen. Juvate ipsum vestrum in Christo fratrem, jta vos Deus juvabit.

Synodi Lundensis tertio die
junij anno 1662 celebratæ acta
ac monita sunt sequentia.

Binæ causæ sunt examinatæ.

1 causa. H. Sören Andersön, sognepræst i Trodstrup (o: Tullstorp), haffde indsteffneth een mand, nu boesidendis i

Malmö, ved naffn Thomas Cantor, tilforn hafft sit hiem udi hans sogen, som haffde 2 quindfolck hos sig; den eene berettet hand at være trolloffvet och viet ved, oc kunde deth dog icke beviisze, den anden vaar hand höyeligen misztenckt for, efftersom, huor hand reiste, schulle hun altid kiöre for hannem, endog hand haffde een dreng, som hand der til kunde bruge.

Den 2 post angiffveth i steffningen vaar denne, att hr Sören huercken med locken eller truen kunde bringe det saa vit, at Thomas Cantor med andre Guds börn vilde söge kircken, langt mindre ath bruge det höy-værdige sacramento, men det med uforskammede ord foracted, oc præsten for hans trohiertige advarsell med skielden oc ær-rörig ord haffver vederlagt. Da er aff det hæderlige landemoede saaledis paakient, at Thomas Cantor schal udstaa kirckens disciplin, oc siden den verszlig öffrig-hed at paakiende, huad straff hand videre fortient haffver.

2 causa vaar med hr Knud i Dalkiöbinge, som endnu vaar indsteffnet aff Jörgen Jörgensön i Trelleborrig for de poster, som hand vaar angiffven fore deth sidste landemoede, oc vaar nu endelig domb begierendis; da efftersom hans æddele höy-ærværdighed icke self for suagheds schyld præsenterede paa landemoedet, bleff den sag opseth til een anden tid.

Admonitiones.

Bleffve opleste trende hans excell. generalens breffve, det 1 om hr Jens i Soellbierge, som er 2 gange brend for. J lige maade hr Anders i Glassaxe, oc den 3 hr Steen i Simbres til een huer af dennem aff kirkerne 1 dlr sl.

1. Noch lest eet breff, huorledis med præsternis session schal forholdis, naar de kommir i nogen forsamling med andre.

2. End ocsaa lest eet breff, at det er bevilgeth præstebönder at være forskoneth for all contribution, mandtals oc salpeiters schat undentagende.

3. De gaarde, som giöris till frigarde, schal giffve præsten effter Recessen.

4. Prousterne for alterhauffre oc alterpenge at være forskonede.

5. Til secretarium giffvis aff huer præst 3 sk. m., huilcke præstebönderne udlegge. Noch 1 sk. m. til tröcken.

Acta et monita synodica ventilata et proposita 23 die junij anno 1663.

H. Christoff j Hörby bleff omni[bu]s præpositorum calculis dömt fra sit kald:

1. Hand hafde viist nogle fra skriffte, fordi de icke vilde giffue hannem sin rettighed, huilket hand burde at hafve sögt dem for in foro politico.

2. Fordi hand mod Recessens forbud hafde taget sielegaffuer for böndernis begraffuelser.

3. Fordi hand hafde slaget sin moder, imidlertid nobiliss. dns episcopus visiterede i Hörby. — Flere sager vaar icke for landemode, efftersom de tilforn vare hiemme bilagde.

Monita.

1. Pastores skal endelige strax, auditoribus exemplo, lode deris börn komme til daaben i kircken oc icke fingere sig nogen casum necessitatis, som mange steder skeet er; huo her imod giör giffluer prima vice til straf — 20 rigs del., altera vice — 40 rigs del., tertia vice removeris, som der giör mod forbud.

2. Presternis, deris quinders oc börns begraffuelser skulle skee tarffuelig vden liusis forreberrelse, som paa nogle steder her i landet er skeedt, vden kisternis ofverflödigg, kostbar beslag oc vden ald tratament, saa som för er paa landemodet ommeldt. Tratament maa ej gifuis til nogen i begrafvelser, uden allene til slegten, som paa steden natten ofuerblifuer. Hou her imod giör skald citeris til landemodet, saa som præpositi oc herudj skald hafve flictig inspection.

3. Jngen, nobilissimis exceptis, maa blifve viet, uden effter forregaaende troloffuelser.

4. Jngen bröluper maa skee i advent och i fasten.

5. Catechismus skald huer söndag predickis, oc vngdommen effter predicken flictelig exammineris, huad de af predicken haffue lerdt.

6. Biscopen vil hereffter ingen ordinere, forend ordinandus tilforn med eed hafver bekræfftet, at hand ingen skenck eller gafve hafuer gifvet for kaldet, mediate eller immediate.

7. Presterne ombedis, de huer maanet vilde v[d]legge 6 sk. af deris aarlige skatt till befaldningsmendenn.

8. Docter Jespers postil findis til köbs hos biscopen.

Ofueraldt dette beklagede biscopen sig, at synodalia blefue

icke saa stricte tagen i act, som det sig burde, af dominis pastoribus, oc meente, at præpositi saa for meget igiennem fingre med presternis vskickelighed; formanede hand derfor d:nis præpositis, at de hereffter ville acrius urgere synodi monita, oc serdelis disse nerverrende vdj henseende, at høye öffrighed flitelig observerer pastorum mores, baade i begraffuelsers, brölupers oc andre giestebudars, tillige med klæders ofverflödighed.

Naar skatt oc tyngde skald vdleggis, da er der hoos dee fleste prester mera miseria et paupertas, men naår gilder oc giestebud skal skee, baade effter de döde oc for de leffuende, saa vill de alle verre mectige oc prectige.

NB. At paamine præsterne om rytternis forhold i deris sogner, efftersom forregiffuis somme af dennem skulde holde lösse quindfolck hos dennem, huilcke ej for forargelse skyl kand tollereris.

Förteckning på de i Synodalia Lundensia 1646—1663
nämnda präster.

Asarum. Peder Bertelsen Struck, afsatt 1652. Causæ: 1647 $\frac{4}{5}$, 1652 $\frac{4-6}{5}$, $\frac{21}{9}$, 1653 $\frac{26}{4}$.

Barkåkra. Frans Lecche Jensen † 1685. Se 1659 $\frac{7}{6}$. — *Billinge*. Johan Hansen † 1669, prost i Onsjö härad 1639—1669. Se 1653 $\frac{26}{4}$. — *Bjärshög*. Söffren Jensen, var död 1657. Se 1651 $\frac{23}{9}$. — *Brågårp*. Niels Hansen Busch † 1663. Se 1647 $\frac{21}{9}$. — *Brönnestad*. Sven Hansen Winslöf † 1653 $\frac{28}{9}$. Causa: 1649 $\frac{10}{4}$. — *Bunkeflo*. Hans Allesen, afsatt 1659 för deltagande i Malmö-sammansvärjningen. Causa etc. 1653 $\frac{26}{4}$, 1654 $\frac{11}{4}$, 1658 $\frac{27}{4}$.

Dalby. Morten Jörgensen. Se 1646 $\frac{14}{4}$. — *Dalköpinge*. Knud Christensen. Causa: 1662 $\frac{2}{6}$.

Espholt. Libert Mortensen Bruun † 1653. Causa: 1649 $\frac{18}{9}$.

Finja. Christen Willomsen † 1666 $\frac{20}{5}$, prost i Göinge härad 1651—1666. Synodalpredikan: 1652 $\frac{4-6}{5}$.

Gammalstorp. Mogens Ericson, prost i Listers och Bräkne härader. Synodalpredikan 1647 $\frac{4}{5}$. — *Gladsax*. Anders Clausen † 1677 $\frac{21}{2}$. Se 1662 $\frac{3}{6}$. — *Grönby*. Pouel Andersen Aarhus † 1658, prost i Wemmenhögs härad 1655—1658. Synodalpredikan: 1656 $\frac{23}{9}$. — *Gullarp*. Hans Lauridsen. Causa: 1650 $\frac{30}{4}$. — *Gustaf* (Lemmeströ och Börringe). Lauritz Beldring. Causa: 1649 $\frac{18}{9}$. — *Gustaf Adolf* (Viby). Jacob Olsen. Se 1646 $\frac{14}{4}$. — *Gårdstånga*. Niels Hansen Wadbeck † 1673 $\frac{29}{10}$, prost i Frosta härad 1648—1673. Synodalpredikan: 1649 $\frac{18}{9}$. Se 1652 $\frac{26}{4}$, 1657 $\frac{14}{4}$.

Halmstad. Ave Clausen † 1672. Se 1650 $\frac{24}{9}$. — *Hammarlöf*. Peder Jensen Bruun. Se 1656 $\frac{22}{4}$. — *Håslöf*. Bastian

Madsen Odder † 1683 $\frac{7}{2}$, prost i Skytts härad 1645—1683. Synodalpredikan: 1646 $\frac{23}{9}$. — *Høj*. Christen Knudsen † 1665. Se 1651 $\frac{23}{9}$. — *Hörby*. Christopher Pedersen Pheig, afsatt 1663. Causa: 1663 $\frac{23}{6}$. — *Höör*. Elias Jani Rask † 1671 $\frac{29}{8}$. Causa: 1653 $\frac{26}{4}$.

Ifvetofta. Rasmus Rasmusen. Causa: 1649 $\frac{18}{9}$. — *Igelösa*. Niels Christensen Halmstad. Se 1646 $\frac{14}{4}$.

Knästorp. Hans Stisen † 1661 $\frac{22}{3}$. Se 1646 $\frac{22}{9}$, 1649 $\frac{18}{9}$. — *Kristianstad*. Lauritz Hansen Comin † 1669. Se 1656 $\frac{23}{9}$. — *Kyrkheddinge*. Peder Bertilsen. Se 1647 $\frac{21}{9}$. — *Köpinge*. Jonas Knudsen Höyholtz. Se 1646 $\frac{14}{4}$.

Landskrona. Jens Kiildsen, prost i Rönnebergs härad. Synodalpredikan: 1655 $\frac{1}{5}$. — *Lund*. Laffue. Se 1649 $\frac{10}{4}$. — *Löderup*. Claus Nielsen. Causa: 1652 $\frac{4-6}{5}$. — *Löfvestad*. Asmund Tygesen, afstod pastoratet 1636. Se 1646 $\frac{14}{4}$, 1647 $\frac{21}{9}$. — Rasmus Madsen Bredall, afstod pastoratet 1671, † 1677 april. Causa: 1646 $\frac{14}{4}$.

Malmö. Niels Söfrensen † 1677 $\frac{23}{3}$, prost i Oxie härad 1649—1677. Synodalpredikan 1650 $\frac{24}{9}$, 1654 $\frac{11}{4}$. — Peder Hermandsen, rektor vid Malmö skola, † 1666 $\frac{27}{1}$. Causa: 1653 $\frac{26}{4}$, 1654 $\frac{11}{4}$. — Giert Giertsen, kapellan, † 1668. Se 1657 $\frac{14}{4}$, 1658 $\frac{27}{4}$.

Norra Mällby. Arnold Arnoldsen de Fine. Causæ: 1650 $\frac{24}{9}$, 1652 $\frac{4-6}{5}$. — *Norra Rörum*. Lauritz Herbetsen. Se 1653 $\frac{26}{4}$. — *Norrhvidinge*. Gregers Rasmusen, afsatt 1652. Causa: 1652 $\frac{21}{9}$. — Aage Hansen. Causa: 1652 $\frac{21}{9}$.

Oppmanna. Jens Hansen Brun † 1652. Se 1656 $\frac{23}{9}$. — Niels Olufsen Löderup † 1689 $\frac{10}{9}$. Se 1656 $\frac{23}{9}$. — *Ousby*. Johannes Winslow † 1660 $\frac{26}{8}$, prost i Göinge härad 1646—1649. Synodalpredikan: 1646 $\frac{14}{4}$.

Raftlunda. Henrich Jensen. Causa: 1650 $\frac{24}{9}$. — *Ramdala*. Mogens Aagesen, prost i Östra härad. Synodalpredikan: 1652 $\frac{21}{9}$. — *Ronneby*. Jens Gris, kapellan. Causa: 1647 $\frac{4}{5}$.

Simris. Steen Madsen Harlöse † 1689. Se 1662 $\frac{3}{5}$. — *Solberga*. Jens Pallesen † 1663. Se 1649 $\frac{10}{4}$, $\frac{18}{9}$, 1662 $\frac{3}{5}$. — *Stiby*.

Johan Lauritzen Hjort. Causa: 1658 $^{27}/_4$. — *Stångby*. Olof Bagger † 1677 $^{11}/_3$, prost i Torna härad 1649—1677, professor, kapitelnotarie. Synodalpredikan: 1653 $^{26}/_4$. — *Svalöf*. Hans Pedersen Arnerup. Se 1656 $^{22}/_4$. — *Söfde*. Anders Söffrensen Delphin, prost i Färs härad 1635—1670. Se 1646 $^{14}/_4$, 1656 $^{23}/_9$.

Tranås. Niels Christensen. Se 1646 $^{14}/_4$. — *Träne*. Claus Marquorsen Helmer † 1681 $^{22}/_7$, prost i Gärs härad. Synodalpredikan: 1649 $^{18}/_9$. — *Tullstorp*. Sören Andersen Söwede el. Delphin † 1677 $^{15}/_4$. Causa: 1662 $^3/_6$.

Ullstorp. Jens Jörgensen. Causa: 1651 $^{23}/_9$, 1652 $^{4-6}/_5$.

Vidtsköfle. Hans Adriansen Gøe, prost i Gärd's härad. Causa: 1649 $^{18}/_9$. — *Vinslöf*. Jacob Hansen Colding † 1651 $^{17}/_4$, prost i Göinge härad 1649—1651. Se 1650 $^{24}/_9$. — *Vomb*. Hans Beverling † 1707 $^9/_5$. Se 1656 $^{23}/_9$. Causa: 1657 $^{14}/_4$. — *Vä*. Niels Madsen. Se 1646 $^{22}/_9$. — *Välluf*. Jacob Gregersen. Se 1649 $^{10}/_4$, $^{18}/_9$. — *Västra Skräflinge*. Jens Jensen Aars † 1692 $^3/_9$. Causa: 1649 $^{10}/_4$, 1650 $^{30}/_4$. Se 1649 $^{18}/_9$.

Ystad (St. Petri). Jacob Jensen † 1652, prost i Ljunits och Herrestads härader 1643—1652. Synodalpredikan: 1647 $^{21}/_9$.

Åhus. Peder Pedersen † 1661, prost i Villands härad 1631—1661. Se 1649 $^{18}/_9$. Causa: 1656 $^{23}/_9$. — *Åsum*. Mogens Hansen † 1651. Se 1649 $^{10}/_4$, $^{18}/_9$.

Össjö. Christopher Nielsen † 1673. Causa: 1647 $^4/_5$. — *Östra Herrestad*. Jacob Marcusen Boldeviin. Causa: 1652 $^{4-6}/_5$.

En tillernad förstöring af Glimmingehus.

Af de många, som i våra dagar besöka Glimmingehus, är det säkerligen ingen som anar, att denna borg, det främsta minnesmärket af profan medeltida byggnadskonst i Norden, en gång varit bestämd att förstöras. Jens Holgersen Ulfstand, sjöhjelten från kung Hans' tid, hade mot medeltidens slut uppfört Glimmingehus nära nog uteslutande med hänsyn till försvaret, och ännu två århundraden senare, under det skånska kriget, var det ansedt som ett fäste af verklig betydelse, ett af de starkaste i Skåne. När man sommaren 1676 fruktade en fiendtlig landstigning, har Karl XI, för att förekomma en fiende inom dess murar, låtit orden om dess förstöring utgå.

Glimmingehus öde syntes därmed afgjort. Och endast en tillfällighet har räddat det från undergång.

Den man, som erhöll uppdraget att verkställa Karl XI:s order, var generalkvartermästaren J. Hintzke, hvilken några månader tidigare besökt Glimmingehus och lemnat en ännu bevarad skildring¹⁾ af detsamma. Mot midten af juni bröt han i afsikt att utföra befallningen upp från Malmö, och samtidigt afgick order till befallningsmannen Niklas Korp på Glimminge att »så många bönder med de till Glimmingehus' demolition nödige och tjenlige verktyg, skyfflar, spador, hackor, pikar och dylikt därtill förordna, som bemälde generalkvartermästare af nöden finnandes varder».

¹⁾ *Martin Weibull*, Arkivanteckningar rörande skånska herresäten. Samlingar till Skånes historia 1872, s. 58—60.

Hintzke anlände den 16 juni till Glimmingehus; dagen efter började han med en styrka om 20 bönder att bortbryta träverket i den öfre våningen och »ruinera» dörrar och fällgaller. Men han insåg redan från början, att denna styrka om 20 man, den enda som på gården kunde uppbringas, var alltför otillräcklig — det behöfdes, säger han, ännu 130. Och äfven med anlåtande af dessa och med anskaffande af nya förstörelseredskap och sprängämnen, misströstad han efter verkställd granskning af byggnaden att utan betydande kostnader och tidsutdräkt kunna få ned de fasta murarna. Insikten härom kom också Hintzke att omedelbart utkasta en ny plan för Glimmingehus förstöring: genom att nedtaga taket och de öfre våningarne, igenmura flertalet fönsteröppningar och öfver vallgrafven utlägga en bred väg ville han beröfva det karakteren af fäste. Redan den 17 juni skref han till generalguvernören Fabian von Fersen:

»Ich binn gestrieges tages gahr frühe mitt meinen abgematteten vferden alhie in Glimmingen angelanget vndt also fort mitt den Befallningsmann Lars Borch vberschlag gemacht wie viel Bauren Er zu dieser arbeit geben könte, vermochte aber nicht mehr als 20 auffzubringen, weil gantz Glimmingen seiner aussage nach nuhr 40 Bauren, halbe vndt viertel-Bauren mittgerechnet, vnter Ihr gebiete hatt. Als werde Ich heute anfangen die alleroberste Etagen, wasz bretter vndt zimmerwerck betrifft abzureisen, die Thüre, fallgatter vndt andere zur befestigung dienende jnstrumenta vndt materialien zu ruiniren. Wann aber diese 20 Bauren wenig oder nichtes bey so grossem wercke werden verrichten können, als wehre hochnötig, dasz ausz dehnen vmbliedenden Herretten noch 130 möchten adjungiret werden, damitt man balde von sothaner arbeit abkommen möchte. Ich habe in Ystädt einige materialien vohrgangen jahr stehen lassen, welche Ich auff Ihre Exe:tz ratification vndt genehm haltung will anhero bringen lassen, weil die Bauren wehder Bicken noch hacken, viel weniger schaubkarren haben. Ich sehe auch gerne, dasz der Stuckfendrich in Ystadt, der ein guter minirer sein soll, erst alleine anhero kommen mochte, vmb

mitt Ihm zu berathschlagen, wie man seine Sachen mitt dem miniren am leichtesten vndt geringfugisten kosten wie auch verlust der wenigsten zeit angehen könnte, mahsen ich grosse difficulteten finde, dieses hauses mauren ohne grosse kosten vndt zeit verlust zu demoliren, vndt müssen zu dieser arbeit sonderliche jnstrumenta, nemlich grosse bohren gemacht werden, welche Ich nicht glaube sie bey dem feldtstaht werden in vohrraht haben. Sonst wehre mein vnmahszgebliche vndt vnvergreifliche Meinung diese: man nehme dasz tach mitt ihrem Sparwerck, schorrenstein vndt beide Estagen, so mitt zimmer vndt bretter bedecket vndt bekleidet seindt, gantz hinweg vndt decke die gewelber mitt einem verlohrenen Tache innerhalb der Mauren, so werden also fort 2 Estagen absonderlich die höchste, da 18 stücke stehen können, gantz vnbrauchbahr; her nacher kann man in der letzten vbergebliebenen Estage die kleinen fenster löcher starck vermauren vndt in jedwehdes gewölbe nuhr ein loch vberlassen, in dehnen kellern können gleichfals die vnnöhtigen löcher mitt maur verstopffet werden, dasz also nicht mehr als 4 löcher in der vntersten Estage vndt 3 löcher im keller offen bleiben, die vbriegen seindt alle vnbrauchbahr, vndt wann gleich dasz zugemaurete solte wieder eröffnet werden, so kann dennoch ausz dehnen wenigen löchern, dehrer nuhr 12 vndt nicht hoch von der Erden erhaben seindt, weniger schade geschehen; wann dehrohalben dieses hausz vohrbemeldeter mahsen demanteliret vndt die graben durch einen breiten weg passabel gemacht werden, soll einer feindtlichen Partey wohl der appetit benommen werden sich hierinnen zu nistelen»¹⁾).

Detta bref verkade. Beslutet om Glimmingehus' fullständiga nedbrytande återtogs, och i hufvudsak gillades det af Hintzke framlagda förslaget. Arbetet skulle emellertid med all kraft bedrifvas, och landshöfdingen i Kristianstad Magnus

¹⁾ Detta bref från Hintzke, hvilket i likhet med öfriga ofvan citerade förvaras i det skånska generalguvernementsarkivet, har därstädes påträffats af fru senatorskan Jully Ramsay och af henne ställts till utgifvarens förfogande.

Durell erhöll befallning att till Glimmingehus utsända erforderligt manskap från de kringliggande häraderna.

Under afvaktan på den nya ordern arbetade Hintzke oafbrutet på Glimmingehus' förstöring; icke ens söndag hvilade arbetet. »Näst Guds hjälp», skrifver han den 20 juni till Fersen, »menar jag att få alle de trenne störste loftrummen bort i dag och i morgon; taket är ännu ståendes, hvilket mig synes intet görs behof att nederrivas, efter man ej kan vara säker för granater uti huset, om där skulle kastas några; fällbommen, koppar- och jerndörrarne hafver jag låtit nedertaga». Orsaken till den ifver, med hvilken Hintzke fullföljde sitt uppdrag, skymtar i några ord i samma bref: stående uppe i öfre våningen af Glimmingehus hade han söndagen den 18 sett fiendens flotta segla förbi ute på Östersjön.

Hintzkes förslag att låta taket få blifva kvar på Glimmingehus möttes med ett bestämdt afslag från Fersens sida. Men detta afslag har näppeligen nått den nitiske general-kvartermästaren på Glimmingehus. Flottan, som han sett skymta ute på Östersjön, hade den 25 juni gått in till Ystad och amiralen Cornelisz Tromp hissats den danska flaggan i Skåne. Glimmingehus var räddadt.

Lauritz Weibull.

I Sekreta Utskottet 1772.

Ett bidrag till historien om revolutionen i Kristianstad.

Lifligt och åskådligt har Johan Christopher Toll skildrat de händelser i Kristianstad 1772, i hvilka han, ännu ung och obekant, spelade hufvudrollen och hvilka utgjorde ett så viktigt led i Gustaf III:s statshväfning. Denna Johan Christopher Tolls skildring utgör hufvuddokumentet för historien om revolutionen i Kristianstad, och är den enda samtida framställning, som beskriver denna i dess helhet¹⁾.

Det är egentligen endast en episod af dessa händelser, om hvilken en samtida, lika autentisk framställning föreligger: det sorglustiga uppträde, då öfverståhållaren baron Ture Gustaf Rudbeck, som kom i Sekreta Utskottets uppdrag, blef snöpligen afvisad vid Långebro utanför stadsporten. Toll framställer med fransk esprit detta uppträde nära nog som ett gyckel — det högtförnäma riksrådet sitter halfsofvande i sin vagn och vaknar först, då hästarne, risande sig mot den mötande truppens bajonetter, stanna; på de frågor som göras, från alla håll endast ett svar: »det vet jag intet». Rudbecks berättelse gör i motsats härtill ett naivt troskyldigt intryck; med omständlighet beskriver han hvad som passerar, och svaren på de vexlande frågorna falla olika. Men i denna som den andra berättelsen med samma resultat: »det vet jag intet». Det hjälpte föga, huru mycket Rudbeck också lät veta, hvem han var och i hvems uppdrag han kom — utan

¹⁾ Händelserna i Kristianstad 1772. Anteckningar af Johan Christopher Toll. I Samlingar utg. för de Skånska landskapens historiska förening af Martin Weibull, 1876, s. 1—51.

färde eller är friheten i fara?» Han svarade, det han ingen ting visste annat än att verkställa de ordres han fått. »Hvad är då detta för ett arbete Ni gör?» frågade jag ytterligare, och feck till svar: »Jag skall uppkasta ett försvarsvärk». Derpå säger jag: »huru skall jag få tala med commendanten?» Dertill svarade han: »det kan officeraren af vakten styra om». Jag sade då: »detta förefaller mig ganska besynnerligt. Jag har anmält mig; jag bör vara känd som ämbetsman. Commendanten är äfven ämbetsman; är någon fara å färde, så kunna vi conferera med hvarannan, då jag såsom en trogen undersåte skulle gifva de bästa råd, som jag förstår». Under detta kom officeraren af vakten, som var fendricken Rosen, den jag kände. Jag frågade då honom strax orsaken, hvarföre jag icke slapp in och genom staden. Han svarade, hans ordres voro sådana. Jag sade: »huru kommer då till, att allmogen får fara in och ut obehindradt?» Han svarade: »alla, som hafva något att sälja till staden, få fara fritt in och ut, men alla ståndspersoner tillåtas icke att komma in». Jag frågade vidare, när posten från Stockholm vore ankommen, hvartill han svarade: »i söndags afton». Jag frågade åter: »blefvo icke desse anstalter tagne i måndags eller i går eller när äro desse ordres utgifne?» Han sade derpå: »nej, icke förr än i går afton, då orderne utgafs med befallning att utdela 16 skarpa skott på man». Jag bad honom vidare att skicka in till commendanten och begära, att jag måtte få passera staden, det han ock verkställte genom corporal eller underofficer. Medan budet var borta, sökte jag att draga fendrick Ros[en] från vakten, där vi stodo, att få tala vid honom i förtroende, då jag bad honom att upptäcka för mig någon orsak till allt detta och tillika recapitulerade hvad jag förut sagt capitain Kempe, att ifall någon fara vore å färde, borde jag få tala vid commendanten för att med honom få conferera, hvartill han svarade: »jag vet ingen ting annat än att lyda de ordres, som jag fått», och då jag var i begrepp att göra honom flere frågor, sade han: »jag är rädder, att vårt samtal gör uppmärksamhet, och jag måste gå till min vakt», hvart han ock genast

begaf sig. En liten stund derefter, medan jag stod stilla, kom den utskickade tillbaka med svar, att jag icke finge passera staden, då jag befallte min vagn vända om och frågade vakten, om någon annan väg vore åt Carlscrona än genom staden, hvarpå fendrick Rosen, som stod vid vakten, svarade mig sjelf, att det vore en väg öfver Widtsköfle färja, men 2:ne mil längre. Jag lät vagnen gå sakta och spatserade efter till fots med min följeslagare capitain Hård. I det samma kom en handlande, hvars namn jag frågade. Han sade sig heta Kjerrman och hafva rest någre och 60 mils väg för att afgöra några affairer med köpmän i Christianstad samt frågade mig, om jag visste orsaken, hvarföre han ej slapp in i staden: »jag har stått här utan före allt sedan solen geck upp och bedt att få inslipa, men mig är sådant förnekat, och nu är jag sluteligen afvist». På lika sätt kom en fogde från öfverste Ramel i mitt sällskap och sade, att han på lika sätt blifvit genom vakten afvist. Under vägen kommer åtskillige bönder, som afsålt sina varor, hvilka jag frågade, hvad som passerade i staden. De svarade, att de visste ej annat än att ingen borgare feck lof att komma utur staden och att tillika sades, det alla fyra rådmännen jemte räntemästaren voro i arrest samt att capitain Kempe mist portnycklarne eller att de blifvit honom fråntagna. Förenämde Kjerrman berättade ock, att under det han väntade vid porten, blef han varse lieutenant Nordgren af fortificationen, som han kände, komma utur staden och mycket fort geck till en bondevagn, som var lastad med ved, och hvilken han tillika med bonden strax kastade af, varandes veden ännu liggande på vägen och strax vändt om vagnen och kört i fullt frysprång, men hvart viste ej Kjerrman att berätta. När jag kom till byen Vä, hvarest jag tänkte ombyta hästar, men icke feck, skickade jag till gästgifvaregården Nöbbelöf och bestälte hästar åt mig till Vä. Under det jag där var, kommo åtskillige bönder ur staden och åtskillige foro dit in, som alla talte med hvarannan sakta och voro alla i byen och resande mycket consternerade. Äfven kommo från marknaden åtskillige borgare från Christianstad, som alla utmärkte myc-

ken förundran öfver ställningen och beslöto att icke fara till staden, innan de fingo genom sine hustrur utforska hvad som passerar i staden.

Häriifrån fant jag min undersåtliga skyldighet att straxt resa till Stockholm att om en så besynnerlig händelse aflägga underdånig rapport».

* * *

Det hade redan tidigare icke saknats antydningar om åtgärder, som förbereddes mot det herskande regeringssystemet, men denna Rudbecks berättelse slog likväl som en blixtned från klar himmel ned i Sekreta Utskottet, där man som bäst öfverlade om Gustaf III:s blifvande Eriksgata, prebendeinstitutionen och marknadspass. Man »fant denna händelse högst besynnerlig och eftertänkelig, men tillika invecklad i så mycket mörker, att ingen öfverläggning härom kunde äga rum, innan närmare underrättelse blifvit sökt, om någon rapport därom till Kungl. Maj:t ankommit eller annars någon tidning till vederbörande collegier och ämbete därom inlupit».

Någon »närmare underrättelse», stod emellertid ingestädes att få och Sekreta Utskottet såg sig, äfven utan en sådan, tvunget att skrida till öfverläggning om »de skyndsamma anstalters fogande, som en så besynnerlig händelse fordrade». Det var icke utan att misstankarne riktade sig åt högsta ort, och trots det att konungen lät meddela, hurusom han vidtagit åtskilliga för dessa »oroliga tider» afpassade åtgärder, blef utskottets beslut att hos honom anhålla om kommunikation af alla ordres, som under senaste månad afgått till landshöfdingarne och regementernas chefer. Det bestämdes därjemte, att Utskottet, tills lugnet återupprättats, skulle både för- och eftermiddagar sammanträda »att med dess råd gå Kungl. Maj:t i underdånighet till handa».

Men dessa sammanträden skulle endast blifva några få. Utskottet hade icke väl begynt sina öfverläggningar på morgonen den 19 augusti, förrän det inberättades, »att tidning

inlupit om någon besynnerlig händelse, som sig på slottet tilldragit, att Kungl. Maj:t låtit sammandraga vakten och aflösningen på borggården och att slottsportarne vore stängde». Underrättelsen bestyrktes omedelbart. Kammarherren Fredrik Ulric von Essen äskade då, att utskottet måtte åtskiljas. Landtmarskalken förmanade ledamöterna att iakttaga »den ed och plikt de Gud och fäderneslandet skyldiga voro».

Protokollets följande anteckning lyder: »Nb. Sekreta Utskottet sammanträdde icke mera denna riksdag, som sedermera slöts den 9 sept. Till närmare upplysning därom bilägges det på Riksens ständers befallning projekterade riksdagsbeslutet».

Lauritz Weibull.

Andreas Rydelius' graf.

Det har ofta anförts såsom ett bevis på den pietetslöshet som visats det förflutna, att den plats i Lunds domkyrka gått i glömska, där en gång Andreas Rydelius staddes till hvila. Någon sten blef aldrig lagd öfver grafven, och redan ett femtiotal år efter hans död var platsen för denna okänd.

Men känner man också icke längre platsen, på ett ungefär torde man dock ännu kunna utpeka grafvens forna läge. Professor Johan Henrik Lidén, lärdomshistorikern och bokvännen, hvilken på mödernet var befreundad med Rydelius, fattade 1791 tanken att sätta honom ett minnesmärke i domkyrkan, och begärde med anledning däraf underrättelse om grafven. En utredning blef då verkställd och resultatet af denna föreligger i ett bref till Lidén från dåvarande professorn i naturalhistoria vid Lunds universitet Anders Jahan Retzius.

»Jag blyges», skrifver Retzius den 11 december, »att efter så långt efterspanande ej kunna gifwa säkrare besked om den wördade biskop Rydelii grafställe. Man wet, att han är begrafwen wid början af stora gången framför choret; men om det är till höger eller wenster, wet man icke. Jag har talt med alla dem som den tiden lefde och träffat åtskilliga som wid denna märkwärdiga begrafning woro närwarande; men 53 års förlopp sedan, gör att ingen wet eller minnes mer än sagt är. Skulle et monument sitta något nära des graf, så komme det at sitta öfwer en af kongl. stolarne, som ej lærer gå an. Skall det hafwa sin plats i choret är et enda ställe, neml. på den pelaren som är til wänster om altaret; men den är till olycka så skapad på

framsidan , så at intet monument där wäl kan sitta, utan at man på så stor del af pelaren, som monumentets höjd fordrade, skulle borthugga den framstående runddelen, som lätt kunde ske, då pelaren är murad. Det wore ewärdelig skada, om dessa swårigheter skulle tillintetgöra et så wärdigt och hedrande upsåt. Det har 100de gånger grämt mig,

då jag sett monumenter efter både mindre och als intet förtjente män i vår domkyrka, men saknat detta. Hans här efterlemnade slägtingar hafwa ingen förmått sådant»¹⁾).

Lidén dog redan 1793. Det monument, om hvilket han drömt, kom aldrig till stånd. Och hundra år senare lät domkyrkorådet utkasta Andreas Rydelius' kvarlevor, där de hvilade i gråfven nedanför kortrappan.

Kungastolarne och den ojämna pelaren, om hvilka Anders Jahan Retzius talade, äro nu också borta. Icke ens de hindra längre från att rista i muren ett »In memoriam Andreae Rydelii».

¹⁾ Brevet i Lidénska brevsaml. i Uppsala universitetsbibliotek.

Underrättelser.

Maj 1906.

— Vid öfver åttio års ålder afled den 31 augusti 1905 professor *Gustaf Ljunggren* i Lund. Med honom bortgick en af den svenska litteraturforskningens främste, den man, som inom denna vetenskap framför andra i Sverige betecknar genombrottet af historisk kritisk metod. Redan 1864 framhöll *Gustaf Ljunggren*, hurusom litteraturhistorien icke endast har till uppgift att påpeka de stora snilleverkens värde och uppvisa, huru i dem »skönhetsidéen kommer till lefvande åskådlighet», utan framför allt att söka historiskt begripa dem på deras bestämda plats i den allmänna utvecklingens förlopp och visa, hurusom de endast såsom länkar i utvecklingens kedja finna sin förklaring och sin rätta uppskattning. Det verk, i hvilket denna *Ljunggrens* moderna grundsyn, vida skilld från *Hammar-sköld*s och *Atterboms*, tidigast framträdde tillämpad, var det »Svenska dramat intill slutet af det sjuttonde århundradet» (1864); i hans hufvudverk: »Svenska vitterhetens häfder efter *Gustaf III:s* död» (I—V, 1873—1895) finner man denna på sjelfständiga detaljforskningar stödda metod förenad med en i bästa mening akademisk framställningskonst.

De arbeten af *Gustaf Ljunggren*, som falla inom området af Skånes historia, utgöras i främsta rummet af den skildring han i denna tidskrifts första band (1869) gifvit af »Knutsgillet i Lund» och af hans stora arbete: »Skånes herregårdar» (I—VI, 1852—1863). Det senare illustreradt af *Fr. Richardt*.

Gustaf Ljunggren var en af stiftarne till den 1865 på prosten *Ernst Rietz* initiativ bildade Skånska fornminnesföreningen. Inom denna liksom dess efterföljare Föreningen för Skånes fornminnen och historia samt De Skånska landskapens historiska och arkeologiska förening har han intill de sista åren varit styrelseledamot.

— Underbibliotekarien vid Det store kongelige Bibliotek i Köbenhavn *F. H. Chr. Weeke* afled den 19 april 1905. Hans

mest betydande arbete är hans upplaga af »Lunde Domkapitels Gaveböger», de s. k. »Libri datici Lundenses» (1884—1889). Han har i denna icke blott mönstergillt publicerat texten till den äldre och yngre medeltida gåfvoboken från Lund, utan också försett denna text med en följd af instruktiva upplysningar och fastställt de ungefärliga data för de från skilda tider härrörande anteckningarnes nedskrifvande.

Sedan många år tillbaka var Weeke sysselsatt med en ny upplaga äfven af den äldsta bland kapitlets i Lund minnesböcker, det s. k. »Necrologium Lundense». Men döden kom emellan och arbetet blef aldrig fullbordadt.

— Sedan det bestämts, att Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitets-Akademiens Månadsblad med det under afslutning varande 10:de bandet kommer att upphöra, har i stället en ny samling meddelanden från Akademien begynt att utgivas under titeln »Fornvännen». Denna tidskrift är afsedd att utkomma med ett häfte i kvartalet samt ett bihangshäfte årligen. Kvartalshäftena komma att innehålla illustrerade uppsatser och öfversikter rörande under året utförda arkeologiska gräfnings- och undersökningar, nyutkommen litteratur m. m. I bihangshäftet kommer riksantikvariens årsberättelse samt meddelanden från Antikvitetsakademiens och dess förvaltningsutskotts sammanträden att inflyta.

Samtidigt med Månadsbladet upphör äfven Svenska fornminnesföreningens tidskrift. Till denna förenings organ är äfvenledes tidskriften Fornvännen antagen.

— *Förhistoriska flintgrufvor* hafva af statsgeologen doktor N. O. Holst upptäckts i kritbrotten vid Kvarnby. I dessa har han funnit numera igenfyllda schackt af vexlande djup, gående stundom ända till 3 meter ned i kritlagret, och det synes icke kunna råda ringaste tvifvel om, att dessa schackt anlagts för att åtkomma den i kritan förefintliga flintan. Schackstens omkrets är stundom temligen rund, ofta något oregelbunden. Emellanåt stå närliggande schackt upptill vid kritans öfre yta i förbindelse med hvarandra. Förtimring synes hafva egt rum i grufvorna, och flintans bearbetning verkstälts i deras omedelbara närhet. Därvid har icke blott det egentliga affallet, utan äfven de ämnen till redskap, som af en eller annan anledning befunnits svåra eller omöjliga att bearbeta, blifvit liggande kvar på platsen och sedermera, då de upptagna schackten skulle fyllas, nedvräkt i dessa.

Talrika fynd af hjorthorn hafva blifvit gjorda, de flesta bland fyllningen i grufvorna. Några af de funna hornen hafva fullständigt formen af redskap och hafva tydligen användts såsom hackor vid flintans upptagande.

De förhistoriska flintgrufvor, hvilka här påträffats, torde visserligen härröra från en jernförelsevis sen tid, men ovanligt länge hafva varit i bruk. En större vid kritbrotten belägen boplatz, »Flintbyn», angifver, att grufarbetet börjat under den yngre stenåldern; två vid samma krittäckt funna enstaka boplatser från bronsåldern, att det fortsatts under denna senare period. Men andra boplatser och fynd visa, att arbetet, utfördt af samma befolkning med samma eller likartade lefnadsvanor, fortgått äfven under den äldre jernåldern.

— I tidskriften Ymer 1905 har grefve C. D. Reventlow infört en orienterande beskrifning öfver »Ringsjöfynden». Han häfdar däri åsikten, att man vid Ringsjön kan urskilja tvenne stenålderskulturer. Vid sjöns utlopp, på timmerflottar ute på vattnet, har under den varma årstiden en nomadiserande befolkning hållit till, hvilken, då vintern kommit, dragit flottarna i land och flyttat vesterut in i ekskogarna eller kanske ända ut till Öresund. Den har funnits här ännu på stendösarnes och kanske ända ned i gånggrifternas tid. Men under denna period har det samtidigt existerat en bofast, sädesodlande, i kultur mera framskriden, men sannolikt mindre talrik befolkning i Ringsjötrakten. Den har bott vid Klinta och möjligen på ännu några få andra ställen vid sjön.

— Arkitekten Theodor Wåhlin, åt hvilken återställandet af *Gumlösa kyrka* efter dess brand 1904 uppdragits, har i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie för 1905 lemnat några nya iakttagelser af intresse om denna kyrka. Särskildt uppehåller sig författaren vid den i branden förstörda takkonstruktionen, tornet, den ursprungliga anordningen af koret, fönstren och portalbyggnaderna samt den rundt kring kyrkan löpande sockeln, som på det närmaste erinrar om klosterkyrkans i Sorö. Till slut framställer författaren sin uppfattning af de refflor, som förefinnas i Gumlösateglet.

Den slutsats, till hvilken uppsatsen i denna punkt leder och som går ut därpå, att refflingen är verkställd med mejsl och icke är ett resultat af en eller annan behandling af stenen före bränningen, är emellertid redan tidigare antydd af J. Kornerup i *Skånska Samlingar* I, 1, s. 23—24. Sammastädes (s. 25) har också Samlingarnas utgifvare påpekat ett för-

hållande, som motsäger författarens åsikt, att den i branden 1904 förstörda takkonstruktionen skulle varit den ursprungliga och alltså härrört från ärkebiskop Absalons tid. Vid den restauration af kyrkan, som egde rum före firandet af dess sjuhundraårsdag den 26 oktober 1891, påträffades vid afrödandet af jordlagret invid sockeln talrika lemningar af smält metall, kol och dylikt. På sitt härjningståg till Skåne 1612 har Gustaf Adolf den 9 februari kommit till Gumlösa och, som det uttryckligen heter i den samtida anteckningen, bränt kyrkan. Att vid detta tillfälle takstolen gick i lågor, kan knappast sättas i tvifvelsmål.

— »*Det egentliga Sveriges försvar mot Danmark—Norge under Carl X:s danska krig 1657—1660*» är titeln på ett nyligen utkommet arbete af doktor C. Öhlander, hvilket till ej obetydlig del berör äfven Skånes historia. Författaren stöder sin framställning nästan uteslutande på handskrifvet material, men saknar hvarje förmåga att kritiskt begagna detta. Han har icke heller gjort sig mödan att taga kännedom om vare sig Fridericias bok: *Adelsvældens Fald*, *Stilles skildring af kriget i Skåne 1657* eller ens Cronholms *Skånes historia*, och det är, för att taga ännu ett exempel, honom äfven obekant, att de bref, som af honom kanske oftast citeras, Taubenfelts bref till Karl Gustaf, sedan några år föreligga i tryck. Den enda skånska specialskildring, som af en händelse kommit att falla författaren i ögonen, finner man till sin undran vara A. U. Isbergs *Bilder från det gamla Malmö*. Arbetet hör till dem, om hvilka man med beklagande erfar de kostnader och den möda, som nedlagts på detsamma.

— I det nya häfte af »*Ex bibliotheca Trolleholmiae*» (II: 1), som i början af innevarande år utkommit, har bibliotekarien C. F. E. Brandberg lemnat en förteckning öfver *Svensk topografisk litteratur* i Trolleholms bibliotek. Det omsorgsfullt utförda arbetet eger ett så mycket allmännare värde som Trolleholms bibliotek ifråga om topografisk litteratur torde vara den rikast försedda privatsamling i Sverige.

— I ett vidlyftigt arbete, vittnande om varmt intresse för genealogisk forskning, har civilingenjören A. W. Lundberg under titeln: »*Ur skånska Båtsläktens häfder*» lemnat ett bidrag till Skånes person- och odlingshistoria. Arbetet, som hufvudsakligen stöder sig på handskrifna källor, innehåller vid sidan

af genealogiska och biografiska uppgifter ej obetydliga utdrag ur domböcker, bouppteckningar m. m., och afser att i sin mån sprida ljus öfver de förhållanden, under hvilka medlemmarne af släkten Båt lefvat i gångna tider.

INNEHÅLL.

<i>LAURITZ WEIBULL</i> , Ärkebiskop Birgers gudstjenststiftelse i krypt- kyrkan i Lund.....	S. 273
Synodalia Lundensia 1646—1663 utg. af <i>Carl Gustaf Weibull</i>	» 294
<i>LAURITZ WEIBULL</i> , En tillernad förstöring af Glimmingehus	» 332
<i>LAURITZ WEIBULL</i> , I Sekreta Utskottet 1772.....	» 336
Andreas Rydelius' graf.....	» 342
Underrättelser.....	» 344

I likhet med Historisk tidskrift för Skåneland utdelas äfven öfriga skrifter, hvilka af De Skånska landskapens historiska förening utgifvas, kostnadsfritt till föreningens medlemmar. Årsafgiften är 3 kronor. Ständig medlemsafgift: en summa ej understigande 50 kronor.

De trenne äldre serierna af föreningens tidskrift kunna hos föreningens sekreterare, arkivarien L. Weibull, Lund, erhållas till ett pris af 22 kronor, däraf serie 1 och 2 till resp. 8, serie 3 till 6 kronor. Enstaka häften (utom af årg. 1868—1869) till komplettering: 1 kröna.

Af de till den af Föreningen utgifna boksamlingen hörande arbetena är för föreningens medlemmar priset å Corylanders Berättelse om Lunds domkyrka nedsatt till 2 kronor samt å Lunds och Lundagårds minnen af Martin Weibull och å Sthen Jacobsen, Den nordiske krigs krønike, till 2: 50.
